

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

nám. Jana Palacha 2, Praha 1

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zpracovala: Bc. Kristýna Dubinová, DiS.

Studijní program/obor: Sociální pedagogika

Téma diplomové práce v českém jazyce: Výchovná opatření ukládaná dětem a mladistvým
s poruchami chování

Téma diplomové práce v anglickém jazyce: Educational measures imposed on children and
adolescents with behavioral disorders

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Komárková

Rok ukončení studia: 2025

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce, paní doktorce Tereze Komárkové, za její odborné vedení a pomoc při zpracovávání diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala svému partnerovi, který mě po celou dobu mého studia podporoval a měl semnou trpělivost i ve zkouškovém období.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt v českém jazyce:

Tato diplomová práce se zabývá problematikou výchovných opatření, která jsou ukládána dětem a mladistvým. Teoretická část obsahuje základní informace o základních pojmech, jako jsou děti, mladiství, poruchy chování, a především výchovná opatření, která jsou dětem a mladistvým ukládána. Také popisuje příčiny poruch chování a dále se věnuje zmírnění jejich následků. Praktická část obsahuje několik kazuistik, jejichž obsah byl shromážděn v rámci výkonu povolání a praxe autorky této diplomové práce. Cílem výzkumu bylo popsat výchovná opatření, která jsou ukládána dětem a mladistvým s poruchami chování a objektivně zhodnotit jejich uplatnění v praxi.

Klíčová slova:

Dítě, mladistvý, porucha chování, výchovné opatření, prevence, záškoláctví, kurátor pro děti a mládež, ústavní výchova.

Abstrakt v anglickém jazyce:

This diploma thesis deals with the issue of educational measures that are imposed on children and adolescents. The theoretical part contains basic information about basic concepts such as children, adolescents, behavioral disorders, and especially educational measures that are imposed on children and adolescents. It also describes the causes of behavioral disorders and further deals with mitigation of its consequences. The practical part contains several case studies, the content of which was collected within the performance of the profession and practice of the author of this diploma thesis. The aim of the research was to describe the educational measures that are imposed on children and adolescents with behavioral disorders and to objectively evaluate their application in practice.

Keywords:

Child, juvenile, behavioral disorder, educational measure, prevention, truancy, curator for children and youth, institutional education.

Obsah

Obsah.....	5
Teoretická část.....	10
1.1 Vymezení pojmů.....	11
1.1.1 Dítě.....	11
1.1.2 Mladistvý.....	11
1.1.3 Vývoj dětí a mladistvých.....	12
1.1.4 Potřeby dětí a mladistvých.....	17
1.2 Požadavky společnosti na děti a mládež.....	21
1.3 Poruchy chování u dětí a mladistvých.....	23
1.3.1 Hodnocení projevů chování dítěte.....	23
1.3.2 Vymezení problémového chování.....	24
1.3.3 Vymezení poruch chování.....	25
1.3.4 Projevy poruch chování.....	26
1.4 Základní druhy problémového chování podrobněji.....	28
1.4.1 Krádeže.....	28
1.4.2 Lhaní.....	28
1.4.3 Šikana.....	29
1.4.4 Agresivita a agrese vůči sobě, ostatním lidem i vůči majetku.....	31
1.4.5 Záškoláctví.....	34
1.4.6 Užívání psychoaktivních látek.....	35
1.4.7 Gambling - hazardní a patologické hráčství.....	37
1.4.8 Virtuální drogy.....	37
1.4.9 Nerespektování autorit – vzdorovitost.....	38

1.4.10	Útěky a potulky.....	38
1.4.11	Xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus.....	39
1.4.12	Sekty.....	41
1.5	Příčiny vzniku poruch chování.....	42
1.5.1	Biologické faktory.....	42
1.5.2	Genetické faktory.....	42
1.5.3	Psychologické faktory.....	43
1.5.4	Sociální faktory.....	45
1.6	Diagnostická kritéria poruch chování.....	46
1.6.1	Druhy diagnostiky.....	46
1.6.2	Diagnostické metody.....	47
1.7	Prevence poruch chování.....	49
1.7.1	Primární prevence.....	49
1.7.2	Sekundární prevence.....	50
1.7.3	Terciální prevence.....	50
1.8	Práce s dětmi a mladistvými s poruchami chování.....	52
1.8.1	Intervence pracovníků obecních úřadů.....	52
1.8.2	Střediska výchovné péče.....	52
1.8.3	Diagnostické ústavy.....	54
1.8.4	Dětské domovy se školou.....	54
1.8.5	Výchovné ústavy.....	55
1.8.6	Věznice.....	56
1.9	Výchovná opatření ukládaná dětem a mladistvým.....	58
	Praktická část.....	60
1.10.	Popis práce kurátora pro děti a mládež.....	62

1.11 Kazuistika 1.....	63
1.12 Kazuistika 2.....	68
1.13 Kazuistika 3.....	72
1.14 Kazuistika 4.....	76
1.15 Kazuistika 5.....	80
1.16. Komparace.....	83

Seznam zkratek

ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou

CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

CBC – kanabichromen

CBD - kanabidiol

CBG – kanabigerol

CBN - kanabinol

DDŠ – dětský domov se školou

DÚ – diagnostický ústav

IVP- individuální vzdělávací plán

LSD – Lysergsäurediethylamid (halucinogenní látka)

MKN-10 – mezinárodní klasifikace nemocí

OČTŘ orgány činné v trestním řízení

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí

SPJ – sociálně patologické jevy

SPU – specifické poruchy učení

SVP – středisko výchovné péče

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

VÚ – výchovný ústav

THC - tetrahydrokanabidiol

Úvod

Svou diplomovou práci jsem se rozhodla psát na téma Výchovná opatření ukládaná dětem a mladistvým s poruchami chování. Toto téma jsem zvolila proto, že mě problematika výchovných opatření zajímá o čemž svědčí také to, že pracuji jako kurátorka pro děti a mládež (aktuálně na mateřské dovolené), která se touto problematikou zabývá. Cílová skupina dětí a mladistvých je mi blízká. Chtěla jsem zjistit, jaký mají výchovná opatření vliv na další chování dětí a mladistvých a také jaké jsou příčiny vzniku poruch chování u dětí a mladistvých.

Cílem mojí diplomové práce je tedy zjistit, zda výchovná opatření ukládaná dětem a mladistvým mají pozitivní dopad na jejich chování, či zda jsou opatření ukládaná zbytečně.

Moje diplomová práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou. V teoretické části se zaměřuji na vymezení základních pojmů např. děti, mladistvý, vývoj dětí a mladistvých, potřeby dětí a mladistvých a v neposlední řadě pojednávám o požadavcích společnosti na děti a mladistvé. Následně se v práci věnuji poruchám chování u dětí a mladistvých a také příčinám vzniku těchto poruch – nadměrné upoutávání pozornosti, negativismus, lži, krádeže, agresivita, šikana, záškoláctví, úteky a toulky, vandalismus, užívání alkoholu a jiných návykových látek. V jedné z kapitol diplomové práce se zaměřuji na práci s dětmi s poruchami chování – role rodiny, školy, OSPOD, pedagogicko-psychologické poradny, Střediska výchovné péče, nízkoprahová zařízení, diagnostické ústavy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy. V poslední kapitole se věnuji opatřením, která jsou dětem a mladistvým s poruchami chování ukládána.

V praktické části práce popisuji několik kazuistik, jejichž obsah byl čerpán z vlastní praxe v rámci městského úřadu Středočeského kraje, kde jsem pracovala jako kurátorka pro děti a mládež. Kazuistiky obsahují osobní, rodinnou, školní a sociální anamnézu daného jedince. Následně byla z těchto kazuistik vypracována komparace, která slouží k objasnění cíle mé práce.

Teoretická část

1.1 Vymezení pojmů

1.1.1 Dítě

Pojem dítě je v českých dokumentech vymezován většinou podobně.

Úmluva o právech dítěte z roku 1991 (Článek 1) považuje za dítě každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.¹

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí za dítě považuje nezletilou osobu. Odkazuje se přitom právě na již zmíněnou Úmluvu o právech dítěte.²

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. uvádí: „Dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.“³

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje dítě mladší patnácti let a mladistvého. Mladistvým je zde ten, kdo v době spáchání trestného činu dovršil patnáctý rok, ale nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Obě tyto věkové skupiny spojuje a nazývá je mládeží.⁴

1.1.2 Mladistvý

V oblasti práva a kriminologie je mladistvým člověk od 15 do 18 let, který má na rozdíl od dospělého sníženou trestní odpovědnost. Jan Průcha ve své knize pojednává také o mládeži a vnímá ji jako sociální skupinu, tvořenou lidmi ve věku od 15 do 25 let, kteří ve společnosti nemají již roli dětí, ale stále ještě nejsou považováni za dospělé. Toto jeho tvrzení se liší od výkladu výše zmíněného zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže.⁵ Vývojová psychologie pro jistotu pojem mladistvý vůbec nepoužívá. Její vymezení věku pod 18 let je následující: Kojenecký věk (1 rok života), Batolecí věk (od 1 do 3 roku

¹ Podle <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

² Podle <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

³ Podle <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

⁴ Podle <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#cast1>

⁵ Podle Průchy a spol., str. 125-126

života), Předškolní věk (3 rok života až nástup na základní školu), Mladší školní věk (do 11 let), Dospívání (od 11 let do 20-22 let).⁶

1.1.3 Vývoj dětí a mladistvých

Psychický vývoj člověka dělí autoři rozdílně. Například Erik Erikson, který své vědomosti čerpal od svého učitele Freuda, jej člení do 8 etap a pomíjí prenatální období.⁷ Langmaier a Krejčíková poukazují na to, že psychický vývoj člověka nezačíná až jeho narozením, ale probíhá již v prenatálním období v těle matky. Lidský vývoj člení do jedenácti fází. My se budeme věnovat pouze prvním osmi.

Prenatální období – před narozením

Vývoj člověka začíná již v prenatálním období v těle matky. Již velmi brzy je plod připravován na aktivity, které budou potřebné pro jeho přežití a soužití s vnějším světem po narození. Už v osmi týdnech po oplodnění je možno u embrya, které má velikost zhruba 25 mm, pozorovat drobné záškuby základních svalů. V devíti týdnech již embryo hýbe končetinami, otáčí hlavičku, hýbe rty, vraští čelo a objevují se již náznaky úchopového reflexu. Od pátého měsíce se začíná rozlišovat bdělý a spánkový stav. Poté plod začíná reagovat na zvuky, světlo, tlak a bolest. Na konci tohoto období již plod rozliší hlav matky a také jeho emocionální projevy.

Plod je aktivní a umí při jeho nepohodlí iniciovat pohyby matky a naopak při jejích pohybech si najde svou nejpohodlnější polohu. Také stává účastníkem sociálních interakcí s matkou a reaguje na její emocionální projevy změnou tepové frekvence.

Novorozenecké období – první měsíc života

Novorozenec tráví většinu denního času spánkem, prospí cca 20 hodin denně. T. B. Brazelton člení šest hlavních behaviorálních stavů dítěte: Hluboký spánek, lehký spánek, dřímota, klidný bdělý stav, aktivní bdělý stav, pláč.

Všechny základní nepodmíněné reflexy, které dítěti pomáhají adaptovat se do nového prostředí, má novorozenec vyvinuté, jedná se o reflexy sací, úchopový, hledací, polykací,

⁶ Podle Říčana, str. 275-278

⁷ Podle Říčana, str. 270

vyměšovací, obranný, orientační a polohový. Vyvinuté má také všechny smysly, které se mu postupně zdokonalují. Znak má asi 30 x „horší“ než dospělý člověk a také má omezené zorné pole. Do ostrosti dospělého se dítě dostane okolo prvního roku života. Podobně je na tom i sluch. Oproti tomu hmat je vyvinut velmi dobře, pomáhá dítě utišit a doteky jej udržují v bezpečí. Chuť a čich má také dobré, již pár dní po porodu je novorozenec schopen poznat svojí matku po čichu. Novorozenec také vnímá bolest. Motorická stránka novorozence je velmi nezralá a proto je odkázán na pomoc druhých osob, především matky.⁸

Kojenecký věk – období prvního roku života

V tomto období probíhá senzomotorický vývoj. Ten můžeme snadno pozorovat, probíhá od hlavy, přes tělo až k nohám. Kojenec se učí „pást koníčky“, zjišťuje že má ruce a nohy, hraje si s nimi, postupem času se učí uchopit předměty. Následně se snaží k předmětům dostat tudíž se učí lézt, sedět, stát a nakonec i chodit. Zároveň se učí poznávat své okolí, své hračky a ostatní předměty, manipuluje s nimi, poznává vůně svých rodičů a sourozenců, zvuky domácnosti a také trénuje orientaci v prostoru. Postupně také poznává své já a okolní svět.

V období kojeneckého věku probíhá také první socializace. Nejbližším člověkem, se kterým kojeneček naváže první kontakt je matka, tráví s ní nejvíce času a také se nejčastěji domáhá její pozornosti. Poznává i další členy rodiny a přátel a navazuje první sociální vztahy. Navazuje oční kontakt, usmívá se, reaguje na zvuky, snaží se o první slůvky, která začínají broukáním a žvatláním. Brzy začne chápat jednoduché pokyny například „udělej paci paci“, „jak je veliký“. Na konci tohoto období často řekne své první slovo, většinou „máma“ nebo „táta“.

Vývojovým úkolem této etapy je vytvoření základní důvěry. Kojenec má mnoho příležitostí k naučení základní důvěry, je odkázán na pomoc ostatních. Pokud vyrůstá v láskyplném prostředí, tak brzy pochopí kde je doma a že stojí za to žít. Tato základní důvěra je stavebním kamenem pro zvládnutí všech pozdějších nezdarů a utvoření základní naděje. Důležité ale také je, aby kojeneček pochopil co není dobré a naučil se to odmítat a také, aby se naučil nevěřit všemu. Je dobré vychovávat jej tak, aby vydržel být chvíli sám. Pokud se

⁸ Podle Langmaiera a Krejčíkové, str. 23-37

tato základní důvěra nevytvoří v budoucnu má za následek sklon ke smutku a zklamání, nedůvěru v sebe sama i v ostatní.

V kojeneckém věku dochází k přimknutí kojence k matce a dalším blízkým osobám. To probíhá jak v případě optimálního fungování rodiny, tak v případě negativního fungování rodiny. Znamená to, že dítě přilne k matce i pokud je zlá, negativní, náladová nebo i krutá. V budoucnosti typ přilnutí ovlivňuje to, k jakým lidem bude člověk v budoucnu tíhnout. Pokud byla jeho matka manipulativní, často v pozdějším věku tíhne k lidem se stejným charakterem.⁹

Batolecí věk: Od prvních do třetích narozenin

Batole se rozvíjí velmi rychle, jeho pohyby jsou čím dle rychlejší, rádo běhá, skáče, všude leze a má z toho potěšení. Miluje hry s různými materiály jako je písek, voda, hlína, modelína, atd. Také má rádo hry na někoho jiného, například na princeznu, doktora, kuchaře, na pejska a kočičku apod. Stejně rádo dává věcem jiné úkoly například z krabice udělá domeček pro panenku, z telefonu autíčko apod. Dítě před koncem tohoto období umí nakreslit lidskou postavu tzv. hlavonožce.

Intelektuální vývoj dítěte přechází ze senzomotorického (předmětem hry i myšlení je to co dítě vidí nebo s čím si hraje) k symbolickému (předmětem konverzace je to co bylo nebo bude, nebo smýšlení příběhů a představy). Rapidní rychlost nabere řeč dítěte, koncem druhé roku je schopno složit jednoduchou větu, skloňuje a časuje.

Velmi důležité v této fázi je vlastní JÁ. Dítě chce všechno dělat samo a když mu něco nejde, je zklamané vlastním neúspěchem. Samo sebe pozná v zrcadle a mluví o sobě v první osobě.

Batole se postupně začíná více socializovat, začíná si hrát více s ostatními dětmi a ne jen vedle nich. Vzhledem k jeho neobratnosti a zvýšené aktivitě je někdy nebezpečné sobě i ostatním a je třeba jej začít správně usměrňovat. Objevuje se období prvního vzdoru.

Vývojovým úkolem batolecího období je naučit se spojit svobodu a řád. Dítě se rádo učí nové věci, učí se co může a co nemůže, chápe řád, který platí pro celou rodinu.¹⁰

⁹ Podle Říčana, str. 272-273

¹⁰ Podle Říčana, str. 273-274

Předškolní věk: Od třetích narozenin do nástupu do školy

Dítě v předškolním věku pochopí princip počítání, zná tisíce slov a umí je aktivně používat, umí kreslit, a má bohatou fantazii. Dítě v předškolním věku si se svými vrstevníky dovede složitě hrát, dovede vymyslet spoustu situací, být ve hře vůdcem i vedeným.

Velkou roli v životě předškolního dítěte hraje agresivita, a to jeho vlastní, ale i ta, kterou vidí kolem sebe, ať už v pohádkách a to i v těch určených malým dětem, nebo ta, kterou vidí například v rodině nebo u známých. Často se objevuje něco podobného Oidipovskému komplexu, kdy se syn/dcera zamiluje do své matky/otce a žárlí na svého otce/matku a chce ho/ji vyřadit ze hry a mít matku/otce jen pro sebe. A to i v případě, že má svého otce/matku rád a chce být jako on/ona. Řešením je v tomto případě identifikace syna/dcery s otcem(matkou, kdy se syn/dcera vzdá své touhy mít matku/otce pouze pro sebe.

Vývojový úkol této etapy je iniciativa řízená svědomím. Dítě se pouští do různých dobrodružství, učí se dobývat svět. V jeho představách jsou dobrodružství ještě zajímavější – hrají si na policisty, hasiče, lékaře, lovce, domovníky, závodníky atd. Brzdou činů je dětské svědomí, je to vnitřní hlas, který dítě varuje nedělat to, co ví, že je špatné, pokud i přesto dítě věc udělá, následují výčitky svědomí.

Může se stát, že se svědomí vůbec nevytvoří, nebo bude velmi malé, druhým extrémem může být to, že je svědomí velmi citlivé a nedovolí dítěti převzít iniciativu a bude jej celý život příliš brzdit.¹¹

Toto období je spojené s nástupem do školky. Dítě je najednou odloučeno od rodiny a část dne je ve školce, kde jsou na něj kladeny nové nároky.

Vstup dítěte do školy

Nástup dítěte do školy je pro něj velmi psychicky náročné, je to velká, náhlá a náročná změna v životě dítěte. Na dítě je najednou kladeno spousta požadavků a nároků, je nuceno dodržovat pevný režim a musí vydržet 45 minut sedět v lavici a udržet pozornost a soustředění na určitou činnost. Tato situace je pro dítě ještě více náročná, pokud nenavštěvovalo školku a není zvyklé být mimo rodinu. Dnes už je předškolní rok v MŠ povinný, což je podle mého názoru dobře.

¹¹ Podle Říčana, str. 277-278

Tato událost je náročná i s ohledem na to, že ne vždy dítě své spolužáky zná, je v kolektivu cizích dětí a učitelů a musí se naučit adaptovat.¹²

Mladší školní věk – do 11 let

V této fázi života dochází k rozvíjení, zdokonalování a rozšiřování dříve nabitých vědomostí, zkušeností a schopností. Dítě je zvědavé, zajímá se o to, jak věci fungují. Vyvíjí se velmi důležitá věc pro život a to je konkrétní logika.

Dítě se musí naučit socializovat se do určitého kolektivu, musí se naučit se spolužáky vycházet, ale také se bránit v případě potřeby. Dále se dítě učí solidaritě, kázni, cílevědomosti.

Vývojovým úkolem je píle. Dítě musí mít snahu dosáhnout určitého cíle, čelit překážkám a nezdarům, které na cestě k němu potká a to i v případě, že pro něj daná činnost není zajímavá. V případě neúspěchu může u dítěte vzniknout komplex méněcennosti, a to může mít za následek resignaci na plnohodnotné uplatnění ve společnosti a bude se cítit jako outsider.¹³

Dospívání 11-22 let

Toto období můžeme ještě rozdělit na dvě období: pubescenci (od 11 do 15 let) a adolescenci (od 15 do 20-22 let).

Vyvíjí se formální logika -abstraktní, nezávislá na obsahu. Myšlení se zdokonaluje a zrychluje, ale už se neobjevuje nic zásadně nového.

V pubescenci dochází k rychlému pohlavním vývoji a to jak tělesnému, tak hormonálnímu. Tento vývoj je spojen s bouřlivým citovým vývojem, kdy je pubescent schopen o svých emocích více přemýšlet. Dochází k prvnímu zamilování se, i když většinou platonickému. Téměř samozřejmostí je známé období puberty, kdy se dítě často bouří proti jakýmkoli autoritám, rodiče vnímá jako nemožné, neschopné a trapné. Útočiště poté nachází u svých vrstevníků, kteří mu rozumí, protože doma mají stejně nemožné a trapné rodiče, proto s nimi tráví spoustu času. Zajímavé je, že pubescent chce být jako ostatní, chce mluvit jako ostatní, ale zároveň chce být něčím odlišný a jedinečný.

¹² Podle Langmaiera a Krejčíkové, str. 103-109

¹³ Podle Říčana, str. 278

Vývojovým úkolem je vybudování své identity. V podstatě to znamená přezkoumat veškeré postoje a názory, které dítěti byli vštěpeny v dětství a odstranit ze svého života to s čím se neztotožňuje, nechci to ve svém životě a nevěřím tomu. Někdy kvůli tomu mohou vzniknout konflikty s rodinou a jinými blízkými lidmi, kteří by chtěli, abychom se chovali podle jejich představ. Naším úkolem je ale postavit se na vlastní nohy, plnit si své sny, zvolit si svůj životní styl a převzít za to všechno odpovědnost a čelit následkům. Někteří lidé volí tu jednodušší cestu a přijmou všechny hodnoty a názory, které mu byli autoritami předány a zůstanou tak nadále dětmi, kteří dělají to co jim říkají ostatní.¹⁴

1.1.4 Potřeby dětí a mladistvých

Potřeby dítěte se odvíjí od toho, v jaké životní fázi se nachází, z jaké pochází společnosti, záleží také na zdravotním stavu dítěte a na jeho pohlaví.

Rozlišujeme dva druhy potřeb:

- biogenní potřeby, ty jsou spjaty s biologickými změnami v organismu (například ubytek hladiny cukru v krvi)
- sociogenní potřeby, jsou spjaty se změnami a tendencemi společenského bytí člověka (například potřeba podpory při náročné životní situaci nebo potřeba socializace s druhými lidmi)

Podstatné je odlišovat pojmy psychické potřeby a biologické (tělesné) potřeby, jelikož ne všechny biologické potřeby mají psychickou odezvu. Například, když člověku chybí nějaký vitamín, nemá to na něj psychický vliv, nemá psychickou potřebu toho vitamínu, ale jeho tělo mu dává signály, že mu tento vitamín chybí (např. lámou se mi nehty = chybí mi vápník). Na druhé straně, pokud má dítě potřebu kontaktu, bezpečí či jídla (mají psychický obsah), jeho cílovým objektem je matka.

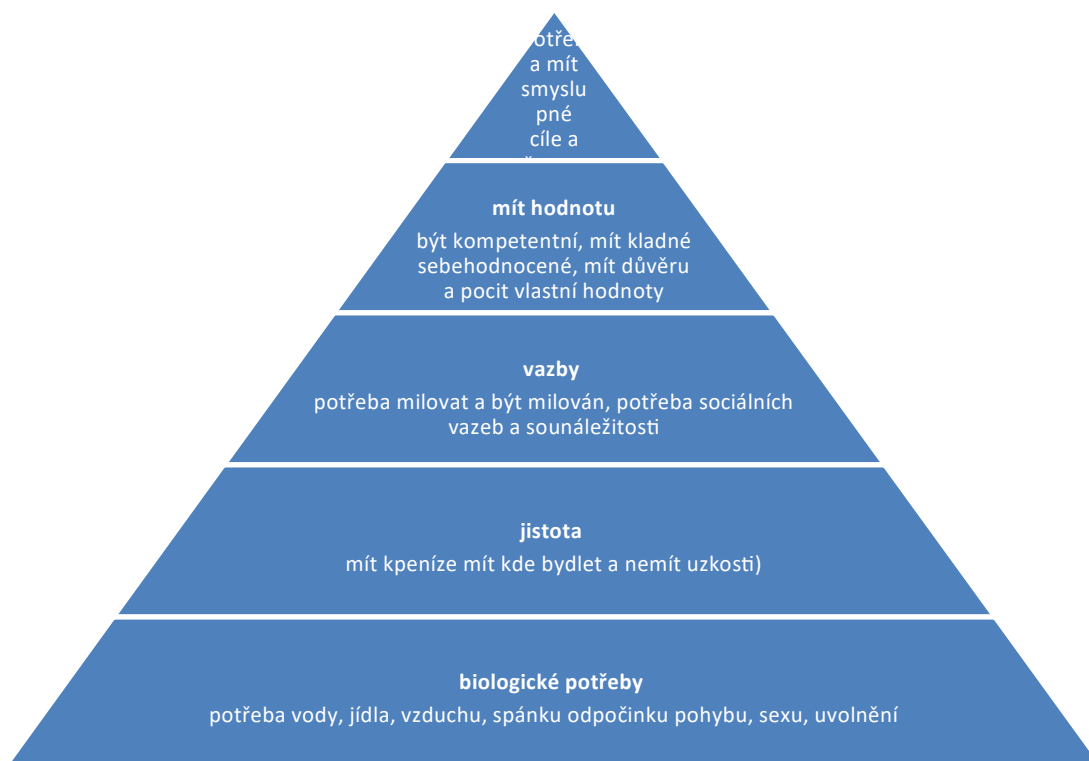
To jak člověk potřebu prožívá, lze nazvat několika výrazy: touha, pohnutka, přání, snaha, chtění. V psychologii je za potřebu považován interní psychický stav, který je

¹⁴ Podle Říčany, str. 278-281

provázen nutkáním, pocitem napětí a vědomím toho, co chci, co je můj cíl (například, mám hlad = potřebuji se najíst).

A. H. Maslow vytvořil pomyslnou pyramidu potřeb, ve které jsou potřeby srovnány od základních po nejvyšší. Principem systematizace je psychická naléhavost, tzn. vyšší potřeby se ozývají, až když jsou základní potřeby uspokojeny. V běžném životě pokud nemám uspokojené základní potřeby například mám hlad, nemám kde bydlet tak mě netrápí to, že nemám partnera, ale primárně mám potřebu najíst se a najít si bydlení.

Hierarchický systém potřeb podle A. H Maslowa:¹⁵

Jak již bylo výše psáno, potřeby se odvíjí také od věku, pohlaví, zdravotního stavu, prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a životní situace, ve které se nachází. Nejvhodnější naplňování psychickým potřeb dítěte vede k vývinu zdravého jedince, který si v budoucnu bude své potřeby zajišťovat samostatně. Uspokojování potřeb dítěte patří k nejzásadnějším požadavkům péče o dítě.

¹⁵ Podle Nakonečného, str. 400-406

V případě, že chceme, aby vývoj dítěte nebyl narušen, je potřeba uspokojit, alespoň základní potřeby. V zásadě platí, že míra neuspokojení základních potřeb bývá mírou narušení celkového stavu a vývinu dítěte.

Základní potřeby jsou členěny do několika okruhů, které jsou mezi sebou vzájemně propojeny a podmíněny:

biologické – výživa odpovídající věku, uspokojení hygienických požadavků (teplo, světlo, čistota..), potřeba stimulace (přiměřené množství podnětů a adekvátní pohybový rozvoj), potřeba obranyschopnosti (očkování), rehabilitační, preventivní a léčebná péče.

psychické – přicházející stimuly v pravý čas, v odpovídající míře a kvalitě, z toho vyplývá potřeba smysluplnosti světa (důležitý je řád a smysl, aby dítě poznalo, které podněty jsou důležité a ze kterých se má učit), potřeba jistoty (zvláště ve vztahu s autoritou, kdy dítě potřebuje jistotu v tom, jak autorita v určité situaci zareaguje), potřeba vědomí vlastního já (ta se u dětí tvoří mezi druhým a třetím rokem života, dítě si o sobě utváří představu, podle toho, jak jej hodnotí ostatní), potřeba jasné životní perspektivy (otevřené možnosti nás motivují k činnosti a aktivitě, zatímco uzavřená budoucnost v nás probouzí beznaděj, zoufalství, apatii – nejvíce se rozvíjí v mladším dospívání).

sociální – potřeba bezpečí a lásky, potřeba přijetí, identifikace a rozvíjení jeho schopností a sil.

vývojové – potřeby dítěte se mění s jeho vývojem a s jeho zvláštnostmi, důležitým aspektem je motivace, která jedince vede k poznávání a vyhledávání nových skutečností, činností a poznatků.

Malé miminko potřebuje mít primárně uspokojené základní fyziologické potřeby, potřebuje dostat napít, najíst, potřebuje se vyprázdnit a potřebuje spát. Později potřebuje dostatek podnětů, které by ho stimulovali a rozvíjeli. Dítě ve školce se potřebuje socializovat, chce kamarády, se kterými by si mohlo hrát a také potřebuje hračky, se kterými by si mohlo hrát. Dítě na prvním stupni základní školy pak potřebuje svůj prostor, kde může plnit školní povinnosti, potřebuje více pozornosti a pomoci od rodičů s úkoly, stále ale potřebuje socializaci s vrstevníky, ta je klíčová. Dítě na druhém stupni základní školy již potřebuje svůj osobní prostor, ideálně svůj vlastní pokoj, své soukromí. Důležití jsou v této životní etapě

kamarádi, kteří jsou pro něj vzorem a chce se jim podobat, zalíbit se jim, chce mezi ně zapadnout. Důležitými tématy se také stávají vztahy a sex. Sexuální stránka je v období puberty velmi podstatná a sexualita ovlivňuje celkové vnímání dítěte. Hlavně u chlapců je většina ostatních potřeb zaslepena a veškerá pozornost je věnována pouze uspokojení této jediné sexuální potřeby.

Dítě nemusí mít nejnovější model telefonu a drahé oblečení, pokud bude mít lásku, péči, podporu bude spokojené.¹⁶ Ovšem dnes se nacházíme v době, kdy jsou i děti často sobecké a nekonečná mateřská láska a péče rodičů jim nestačí. Mají mnohem větší nároky než děti minulých let, které byli za lásku vděčné. Dnešní děti jsou více materialistické a více je zajímá právě to, jaký mají telefon a oblečení než to, jestli se jim rodiče věnují.

¹⁶ Podle Ústavu veřejného zdravotnictví a medicínského práva

1.2 Požadavky společnosti na děti a mládež

Stejně jako u potřeb se požadavky společnosti odvíjí od věku, pohlaví a stadia vývoje, ve kterém se dítě nachází. Jiné požadavky bude mít kolemjdoucí paní, jiné požadavky bude mít třídní učitelka a jiné budou mít rodiče dítěte.

U kojence je obecně požadováno, aby si vybuodoval základní důvěru, aby se naučil sát z prsu matky, případně z lahve. Aby začal zvedat hlavičku, pást koníky, hrát si s hračkami, jevit o ně zájem. Nejdůležitější je ale vytvořit si důvěru v blízkou osobu, nejčastěji v matku.

U batolete se očekává, že si vybuduje schopnost spojit svobodu a řád. Osvojí si vědomosti o tom co může, co nemůže, co je vhodné a co ne a naučí se pravidla, která fungují v rodině. Očekává se také, že se naučí lépe vyjadřovat slovy a bude se umět socializovat mezi své vrstevníky.

U dětí předškolního věku je očekáváno, že se bez problému zapojí do komunity vrstevníků, chodí do školky, umí namalovat hlavonožce a mají již vytvořené svědomí. Jejich chování je následně ovlivňováno jejich svědomím. („Nemůžu to udělat, protože se to nesmí, je to špatné“).

U dětí mladšího školního věku společnosti očekává naučení píle, tzn. dítě chce dosáhnou cíle a dělá vše pro jeho dosažení. V tomto věku je již společensky očekáváno slušné vystupování, pozdravení na ulici a respekt k autoritám.

V adolescenci je za žádostivé požadováno vytvoření vlastní identity, přijetí odpovědnosti dospělého jedince a získání autonomie. Dospívající by měl zvládnout splnit požadavky společnosti ve které žije a přijmout sám sebe takového jaký je. Jedinec je v tomto období velmi ovlivněn společností, ve které žije a jejími hodnotami. Největší vliv má na jedince názor vrstevníků, těmi jsou také stanoveny standardy v oblékání, hudbě, slangu. Pro uspokojivé fungování budoucích vztahů je důležité navázání hlubších vztahů s vrstevníky obou pohlaví. Jedním z vývojových úkolů a požadavků tohoto období je dosažení své sociální role – mužské či ženské.

Jedním z vývojových úkolů a očekávání společnosti je dosažení emoční nezávislosti. Je však vnímán rozdílně. Veřejná společnost očekává, že dítě ve věku cca 15 let, bude již

soběstačné a nezávislé, ale jeho rodiče mohou mít úplně jiný názor a mohou očekávat, aby s nimi jejich dítě všechno konzultovalo. Dalším požadavkem společnosti je připravenost na společenský a rodinný život, dále na ekonomickou nezávislost, související s výběrem studia a následného povolání. Dále je očekáváno, osvojení hodnot a etického systému a dosažení společensky přijatelného chování, tj. podílet se na životě ve společnosti ve které žije, pomáhat či vycházet vstříc sousedům, účastnit se aktivit, potlačit vlastní potřeby ve prospěch společnosti.¹⁷

¹⁷ Podle Sobotkové a kol., str. 32-33

1.3 Poruchy chování u dětí a mladistvých

U dětí se můžeme setkat s mnoha projevy v chování, které lze považovat za negativní neboli problémové. Jejich výčet je rozmanitý, počínaje nátlakem na druhé, slovní i fyzickou agresí, přes krádeže a lhaní až k odmítání kontaktu, negativismu, sentimentalitě, k motorickému neklidu, problémy se soustředěním, nepozornosti až k potížím se sebepojetím.¹⁸

Nelze jednoznačně říci, co je a co není problémové chování, existuje tenká hranice a je často ovlivněna subjektivními měřítky pracovníků, kteří s problémovými jedinci pracují. Nelze říci je každý kdo použije zbraň je problémový člověk. Pokud člověk střílí na střelnici, v počítačové hře, myslivci v lese na zvěř nebo třeba v sebeobraně, nelze to považovat za problémové chování.

Existuje několik definic problémového chování. Jendou z nich je definice Erica Emersona: “Problémové chování je takové chování, které se svou intenzitou, frekvencí nebo dobou trvání natolik odlišuje od běžné společenské normy, že může vážně ohrozit fyzické bezpečí dané osoby nebo druhých.”¹⁹

1.3.1 Hodnocení projevů chování dítěte

Každé dítě se někdy chová neposlušně nebo vzdorovitě, záleží ale na mnoha faktorech, zda se již jedná o problémové chování nebo dokonce poruchu chování nebo zda je dané chování ještě v normě. Důležitými faktory jsou například intenzita a délka tohoto chování, ale také hodnotová měřítko, individuální zhodnocení každého jedince, také osobnostní, zdravotní a sociální hledisko dítěte. Otázkou tedy je, zda dítě „zlobí“ dlouhodobě, nebo se v jeho případě jedná o jednorázovou nebo krátkodobou událost, případně zda bylo jeho chování důsledkem nějaké situace. Zda se jedná o problémové chování či dokonce o poruchu chování se také odvíjí od kulturních očekávání. Jiné chování se očekává od dítěte na vesnici, jiné se očekává od dítěte ve městě, to samé platí o dětech z chudých a bohatých rodin.

¹⁸ Podle Huttyrové a kol., str. 63

¹⁹ Podle Jůna, str. 15,16

Pokud dojdeme k závěru, že chování dítěte je způsobeno objektivními činiteli, měli bychom hledat příčinu vzniku jeho chování. Důležité je také podívat se na projevy chování rodičů dítěte, kteří mají na jeho chování největší podíl. Nelze říci, že dítě, které je občas neposlušné má hned poruchy chování.

Poruchy chování se vždy vyskytují ve vztahu k něčemu. Podle Pokorné a Hadj Moussové (2004) je můžeme rozčlenit do 3 oblastí:

- poruchy sociální interakce,
- poruchy vztahu k sobě samému,
- poruchy vztahu k věcem.

Lze říci, že pokud chceme na dítě působit tak, aby se jeho problémové chování zlepšilo, musíme s ním navázat pozitivní vztah. Důležitá je ale také jeho schopnost sebereflexe, bez toho náprava není možná. Stejně jako u závislého člověka, pokud svou závislost řešit nechce, nevidí ji jako problém, tak se s jeho situací dá jen těžko něco dělat.²⁰

1.3.2 Vymezení problémového chování

O problémovém chování můžeme mluvit, pokud negativně ovlivňuje sociální, zdravotní a psychickou oblast jedince či společnosti. Rizikové chování se většinou prolíná do více oblastí života jedince i společnosti. Můžeme tedy říci, že pokud dítě neposluhá pouze jednoho rodiče, ale jinak plní všechny své povinnosti, chodí do školy, ve škole nemá žádné problémy, nepáchá žádné negativní věci mimo školu, je jeho chování způsobeno pouze vztahem s rodičem, a mělo by se působit především na něj. Pokud ale dítě neposluhá většinu autorit, rozbíjí cizí majetek a ve škole také příliš neprospívá, jedná se již o problémové chování. To poté ústí až v poruchy chování, které se vyznačují 3 hlavními znaky:

- chování, které nerespektuje sociální normy,
 - jedinec, který zná pravidla, rozumí jim, ale odmítá se jimi řídit, ať už z důvodu jiné preference hodnot či jiných subjektivních důvodů,
 - porušení normy nedoprovází pocity viny,

²⁰ Podle Huttyrové a spol., str. 63-66

- neschopnost udržet pozitivní sociální vazby,
 - jedinec nemá dostatečnou empatii, je příliš zaměřen pouze sám na sebe a na uspokojování vlastních potřeb,
 - jedinec nechápe, proč by pro zachování veřejného zájmu měl dodržovat normy,
 - jedinec porušuje práva druhých osob, není k nim ohleduplný a nerespektuje společenské normy k regulaci soužití osob,
 - většinou se jedná o jedince, kteří nezažili pozitivní emocionální vztah,
- agresivita jako rys osobnosti nebo chování,
 - jedinec nevnímá svoje agresivní jednání negativně, považuje jej za neutrální a používá jej jako typickou reakci,
 - některé výzkumné studie ukázali, že děti, které projevují agresivní jednání, se budou agresivně projevovat i v adolescenci a mladé dospělosti a někteří z nich se dokonce dostanou do konfliktu se zákonem.²¹

1.3.3 Vymezení poruch chování

Obecně lze říci, že porucha chování je odchylka v oblasti socializace, to znamená, že daný člověk není schopen řídit se pravidly na úrovni, která odpovídá jeho rozumovým schopnostem a věku. Jedná se o opakovaný a dlouhodobý obraz negativního chování.

Dělení poruch chování dle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10):

Poruchy chování ve vztahu k rodině

- Konfliktní situace v rodině
- Konflikty mezi rodiči
- Rozvody
- Agresivita v rodině
- Ničení věcí a rodinného majetku
- Krádeže peněz a majetku v rodině

Socializované poruchy chování

²¹ Podle Hutýrové a spol., str. 66-68

- Negativní vztah k autoritám
- Negativní vztah ke škole
- Pozitivní vztah k partě
- Parta asociálního charakteru

Nesocializované poruchy chování

- Páchání přestupků
- Izolovanost
- Agresivita
- Nepřátelství a vzdor vůči dospělým
- Projevy krutosti
- Šikana
- Chybějící vztahy k vrstevníkům

Poruchy opozičního vzdoru

- Odmítání plnění příkazů a běžných povinností
- Neposlušnost
- Hrubost
- Zvýšená podrážděnost
- Nepřátelské postoje
- Provokace

Smíšené poruchy chování a emocí

- Antisociální a agresivní chování - přetrvávají do dospělosti jako poruchy osobnosti ²²

1.3.4 Projevy poruch chování

- Agrese k lidem a zvířatům
- Destrukce majetku a vlastnictví
- Nepoctivost nebo krádeže

²² Podle Hutýrové a spol., str. 69-73

- Násilné porušování pravidel

1.4 Základní druhy problémového chování podrobněji

1.4.1 Krádeže

Krádež můžeme vymezit jako porušení normy vlastnictví jiných osob, omezování práv druhých lidí či společnosti. Důležitým znakem je záměrnost jednání a také motivace k danému činu.

Motivace ke krádeži:

- Dítě pochází z rodiny, ve které jsou krádeže považovány za normální jednání.
- Dítě se chce seberealizovat a zapadnout do určité party lidí. Často je spojeno s psychickou deprivací z rodiny, a dítě hledá útočiště v partě.
- Jedním z příčin může být zneužívání dítěte dospělou osobou (CAN).
- Často se jedná o dítě s nižšími rozumovými schopnostmi a je snadno ovlivnitelné.
- Finanční motivace spojená s užíváním návykových látek – dítě potřebuje finanční prostředky na drogu a neumí si je opatřit jinak.²³

1.4.2 Lhaní

Jedná se o obranný mechanismus, o unik z momentální nepříjemné situace, kterou jedinec nedokáže v přítomném okamžiku řešit jinak. Pro pravou lež je poznávacím znakem vědomí o nepravosti sdělované informace a také úmysl. Aby bylo možné lhaní označit za poruchu, je důležité znát její účel/motivaci a frekvenci, ve které se opakuje. Důležité jsou z hlediska diagnostiky také důsledky lži. Podle těch se určuje zda se jedná o chování disociální (člověk škodí sám sobě), asociální (pomluvy, škodí jinému) nebo antisociální (způsobují druhým lidem značnou újmu či škodu.²⁴

Ne každá nepravda, kterou dítě řekne, se dá nazvat lží.

Dělíme je na:

²³ Podle Fishers a spol., str. 226

²⁴ Podle Fishera a spol., str. 224-225

- Smyslenky – Často se objevují u předškolních dětí a nejsou považovány za patologické. Dítě si není vědomo nepravosti svého tvrzení. Svě představy a sny často nevědomě zaměňuje za skutečnost. Mohou být způsobeny také špatným vnímáním času, vzdálenosti, velikosti atd. Někdy mohou být vyvolány špatně položenou otázkou dospělé osoby.
- Bájně lži – Projevuje se vymyšlením dlouhých, nepravdivých příběhů, ve kterých dítě hraje hlavní roli a chce tak vzbudit pozornost. Běžně se objevuje u dětí do cca 11 let. Později je již spojena s psychickými poruchami.
- Pravé lži – Je záměrná, a má konkrétní cíl. Dítě je již schopno plně rozlišit realitu od představ. Při dlouhodobém lhaní jsou lži velmi dobře promyšlené a dítě má zpracované promyšlené scénáře. Častým důvodem lži bývá také touha po zapadnutí do kolektivu.²⁵

1.4.3 Šikana

Podle Pavla Říčana je šikana to, když jedinec nebo skupina jedinců říká jinému jedinci nehezké věci o něm či o jeho rodině, vyhrožuje mu, posmívá se mu, bije ho, kope ho, omezuje ho v pohybu a podobně. Tyto věci se často opakují a pro šikanovaného jedince je velmi náročné se situaci bránit.²⁶

Co se týče šikany na školách je často obtížné ji odhalit, případně odlišit od nevinného „pošťuchování“. Není totiž výjimkou, že když učitel vidí, jak se někdo pošťuchuje, někdo jinému ubližuje, tak právě agresor v tu chvíli zareaguje slovy: „Paní učitelko, to mi se jen tak pošťuchujeme“ a oběť i přihlízející to ze strachu potvrdí.

Šikana nemá přesně stanovené hranice a nelze tedy jednoznačně říci, co šikana už je a co ještě ne. Například v dnešní době už jsou sprosté výrazy mezi dětmi natolik běžné, že si na ně pomalu zvykají i učitelé a přestávají je považovat za varovný signál či přímo signál šikany.

Hlavním rysem šikany je rozdíl fyzické statnosti mezi obětí a agresorem, s tím, že agresor má nad obětí fyzickou převahu. Dalším rysem je pak to, že agresivní jednání není prostředkem k dosažení cíle ale samotným cílem. To znamená, že když agresor oběti vezme

²⁵ Podle Martínka, str. 93-95

²⁶ Podle Bendla, str. 11

boty není to proto, aby se na tom obohatil, ale proto, jej ponížit, posmívat se mu a ublížit mu fyzicky nebo psychicky. Třetím rysem je trvalost, šikana je dlouhodobější a opakuje se.

K základním typům šikany patří slovní urážky, posměšky, pomlouvání, výhrůžky, také fyzické násilí jako bití, kopání, ohrožování zbraní, dále různé příkazy, krádeže věcí a ničení věcí.

Členění projevů šikany:

Viditelnost

- Skrytá – objevuje se jako sociální vyčlenění oběti ze skupiny vrstevníků a sociální izolací
- Zjevná – vyskytuje se formou fyzického násilí (bití, zavírání např. do skřínky atd.) a destrukcí na majetek oběti (braní a ničení věcí, oblečení) a psychického vydírání a ponižování (nadávky, poroučení, rozkazování k posluhování)

Míra nutné aktivity oběti

- Pasivní snášení šikany – nechá po sobě plivat či házet věci
- Nedobrovolné vykonávání činností – nosit agresorovi tašku, psát mu úkoly

Formy útoku

- Fyzické šikanování – bití, tahání za vlasy, strkání, kopání, podkopávání nohou, plivání
- Verbální šikanování – posmívání se, roznášení nepravdivých informací, nadávání
- Zastrasování násilím, odcizení jídla, nucení ke rvačkám, požadování peněz

V dnešní moderní době se často setkáváme s ekonomickou šikanou. Objevují se velké rozdíly mezi bohatými a chudými rodinami. Někteří rodiče si nemohou dovolit koupit dítěti nový model telefonu nebo značkové oblečení. Takové dítě se může stát terčem ekonomické šikany ze strany spolužáků, kteří se jim vysmívají a opovrhují jimi.²⁷

²⁷ Podle Bendla, str. 24-28

1.4.4 Agresivita a agrese vůči sobě, ostatním lidem i vůči majetku

Pojmy agrese a agresivita jsou často zaměňovány, je mezi nimi ale zásadní rozdíl.

Agresivita

Pojem agresivita pochází z latinského slova Aggressivus, což znamená útočnost. Jedná se o jakýsi postoj či připravenost k agresi. Obecně řečeno se jedná o to, že je člověk schopen rychle zareagovat a připravit se k boji o získání určitého cíle a dovednost čelit překážkám.²⁸

Agresivita je přirozenou součástí každého jedince a hraje v našich životech velkou roli. Pomáhá nám dosáhnout našich cílů, naplňuje nás energií a motivuje nás k překonávání překážek. Důležité tedy není, agresivitu odstranit, ale pouze eliminovat, usměrňovat a držet „na uzdě“.²⁹

Agrese

Pojem agrese pochází z latinského Aggressio, což znamená výpad, útok. Jedná se o násilí proti objektům, nepřátelství a útočnost s cílem ublížit. Agrese je projevem agresivity v jednání člověka.³⁰

Agresivní jednání

- Agresivní jednání vůči sobě - sebepoškozování a sebevražedné jednání.
- Agresivní jednání vůči jiným lidem - rvačky, fyzické napadání, ublížení na zdraví i samotná šikana
- Agresivní jednání vůči majetku - vandalismus, poškozování školního majetku, sprejerství atd.³¹

Autoagrese je agrese naměřená proti sobě samotnému. Sebepoškozování má spoustu variant např. řezání a píchání ostrými předměty, rozedírání kůže, vytrhávání vlasů, extrémní okusování nehtů. Podstatou tohoto jednání je vždy velmi silné vnitřní napětí, které může mít spoustu důvodů. Velmi často se objevuje u dětí jejichž rodiče se rozvádí, také se objevuje u dětí týraných, zanedbávaných a zneužívaných.

²⁸ Podle Martínka, str. 9

²⁹ Podle Antiera, str. 9

³⁰ Podle Martínka, str. 9-10

³¹ Podle Miovskeho a spol., str. 75-76

Dělení agrese

Agresi můžeme dělit na fyzickou a verbální a na emocionální, frustrační a instrumentální.

Fyzická x Verbální

- Fyzická
 - Aktivní přímá – bití, kopání, nucení k posluhování, ve škole šikana
 - Aktivní nepřímá – najmutí jiného člověka u ublížení oběti
 - Pasivní přímá – znemožňování dosahování cílů – ničení pomůcek, výrobků
 - Pasivní nepřímá – odmítnutí pomoci, odmítnutí uvolnit lavici, odmítnutí odejít ze třídy
- Verbální
 - Aktivní přímá – urážky, nadávky, ponižování, znevažování
 - Aktivní nepřímá – rozšiřování pomluv, pomlouvání, posmívání
 - Pasivní přímá – ignorace jedince, dělá jako by neexistoval
 - Pasivní nepřímá – nezastat se někoho v situaci, kdy je křivě obviněn

Emocionální x frustrační x instrumentální

- Emocionální agrese – je převážně doprovázena silnými emocemi a způsobuje jí velmi nepříjemný často i bolestivý podnět. Spouštěčem ale mohou být také nahromaděné, ne příliš důležité, negativní prožitky. Jedinec je pak mnohem citlivější a zranitelnější a je poté velmi jednoduché, aby agrese vyplula na povrch. Negativní prožitky mohou vzniknout z velkého množství situací (hádky s rodiči nebo spolužáky, konflikty s učiteli).
Člověk se ocitne ve stavu, kdy je naštvaný a není schopen své jednání ovládat. Adrenalin se rozlije v žilách a jedinec kolem sebe kope, křičí, mlátí. Emocionální agrese není předem naplánovaná, objeví se náhle a jedinec většinou není v tu chvíli schopen vnímat následky svého jednání.
- Frustrační agrese – je spojena s frustrací, která je vnímána jako překážka, bránící dosažení cíle. To má za následek vztek, který člověka vyburcuje

k agresivnímu jednání s cílem překážku překonat. Frustrace je často způsobena druhými osobami, buď rodiči, kteří jsou neustále nespokojení se studijními výsledky svého dítěte, jeho pokoj není stále dostatečně uklizen, atd. nebo učiteli, kteří také nedokážou patřičně dítě ocenit za jeho snahu, vyzdvihuje pouze samá negativa a pozitiva přehlíží.

Frustrační agrese se může objevit i u dětí, kterým jejich rodiče neustále umetají cestičku. V pozdějším věku, například na internátu, jsou děti vystaveny běžným věcem, na které ale daný jedinec není zvyklý a představují pro něj nadměrnou zátěž/frustraci. Vzhledem k tomu, že dítě nemá vytvořené žádné hranice ani vůči sobě, ani vůči ostatním dětem, vznikají časté konflikty, které jsou taktéž frustrující. Stejně tak rozhodování v běžných věcech je frustrující, protože to za něj vždy dělali rodiče.

- Instrumentální agrese – lze ji rozdělit na žádoucí a nutnou.

Žádoucí instrumentální agrese je cílená, promyšlená s jasným cílem. Typickým příkladem je loupež, kdy pachatel vejde ozbrojen do banky za účelem získání finanční hotovosti, na tom zda někoho zraní či dokonce zabije mu nezáleží a je mu jedno co s druhými osobami bude, důležité je pro něj pouze získání peněz. Jedinec je předem rozhodnut, že překoná veškeré překážky, které mu přijdou do cesty.

S tímto typem agrese se můžeme setkat i ve škole, v případě, když si žák vynucuje agresí lepší známku. V případě že učitel žákovi ustoupí, diskutuje s ním, stává se jeho objetí, ukazuje tak svou bezbrannost a dítě tak získává pocit, že jeho agrese měla úspěch, tedy slouží k dosažení cíle. Dalším případem této agrese ve škole je šikana. Často se objevuje u dětí, které jsou doma týrány a dělají jinému to, co sami nemají rády. Také je častá u dětí, které mají nízké sebevědomí a chtějí si ho zvýšit tím, že ponižují ještě “slabšího“ jedince.

Nutná instrumentální agrese je ve své podstatě nebezpečná a zrádná a ve školním prostředí velmi častá. Často s jedná o reakci/obranu na agresi žádoucí. V běžném životě se s ní setkáme například když jdeme po ulici a vystartuje na nás pes, ihned přemýšlíme, kde co popadnout abychom se mohli bránit. Ve

škole se s touto agresí setkáváme například v situaci, kdy žáci sedí v lavicích a čekají na příchod vyučujícího. Jeden žák se zvedne a projde kolem spolužáka o kterém ví, že je výbušný a řekne mu něco nehezkého. Spolužák vystartuje a začne se bránit. V tu chvíli ale do třídy přijde učitel a obviní žáka, který se bránil urážkám.³²

1.4.5 Záškoláctví

Záškoláctvím je myšleno úmyslné zanedbávání školní docházky žáka nebo studenta základní a střední školy, čímž se žák/student dopouští porušování školního řádu a také školského zákona. Jedná se o přestupek, který často bývá spojen s dalšími druhy rizikového chování, např. kouření, krádeže, vandalismus.³³

Záškoláctví je vlastně nedocházení nebo útěk dítěte ze školy, ale rodiče si myslí, že dítě ve škole je a pravidelně ji navštěvuje.

Nejčastějšími příčinami záškoláctví jsou rodinné problémy (rozvod rodičů, přítomnost nevlastního rodiče, patologické prostředí v rodině), přílišná zaměstnanost rodičů (kdy se dítěti nevěnují), přehnané nároky rodičů, ztráta jednoho nebo obou rodičů, vliv spolužáků, party, či sourozenců, šikana, špatné rodinné zázemí, vliv médií..

Jednou z příčin je též narušený morální vývoj dítěte, který se projevuje negativním vztahem k plnění povinností a práci obecně. Jedná se ale o příčinu druhotnou, kdy prvotní příčinou jsou sami rodiče dítěte, kteří jsou odpovědní za chování svého dítěte a hlavně za jeho výchovu.³⁴

Rozlišujeme několik kategorií záškoláctví (Kyriacou, 2004):

- **Pravé záškoláctví** – žák do školy nechodí, ale rodiče si myslí, že do školy chodí.
- **Skryté záškoláctví (s vědomím rodičů)** – dítě do školy nechodí a rodiče o tom ví, může se jednat o rodiče, kteří mají negativní postoj ke vzdělávání nebo potřebují od dítěte doma pomoci a nebo mají příliš úzkostný vztah s dítětem a nechají ho doma, kdykoli si řekne.

³² Podle Martínka, str. 29-38

³³ Podle Miovského a spol., str. 75

³⁴ Podle Procházky, str. 154-155

- **Záškoláctví s klamáním rodičů** – dítě má skvělé přesvědčovací schopnosti a přesvědčuje rodiče o svých zdravotních problémech, kvůli kterým nemohou do školy chodit, rodiče potom nepřítomnost dítěte ve škole omlouvají.
- **Interní záškoláctví/útěky ze školy** – dítě do školy přijde, třeba na první hodinu, nechá si zapsat přítomnost a poté na několik hodin zmizí, většinou zůstává v prostorách školy, nebo na chvíli odejde.
- **Odmítání školy** – některé děti mají při pouhé představě na školu psychické obtíže, ty jsou často způsobeny tím, že ve škole měli nějaké problémy (neúspěch, šikana, nepřátelství vrstevníků).³⁵

1.4.6 Užívání psychoaktivních látek

Za návykovou látku považujeme jakoukoli látku, která ovlivňuje psychický stav člověka a může na ni vzniknout závislost.

Podle mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) je psychoaktivní látkou látka, která vyvolává závislost.³⁶

Každý autor si vytváří své dělení návykových látek. Můžeme je dělit na legální a nelegální drogy. Mezi legální patří alkohol, nikotin, kofein, léky, rozpouštědla, mezi nelegální (jejichž výroba je trestným činem) potom patří heroin, pervitin marihuana, extáze atd.

Mě nejbližší rozdělení drog je následující:

- Alkohol – Obsahuje látky zvané ethanol a etylalkohol. Má převážně tlumivé účinky. Na každého jedince však působí jinak.
- Tabák – Obsahuje nikotin. Spousta lidí jej užívá jako prostředek k utlumení stresu.³⁷
- Opiáty – Sem patří opium, morfin, dolsin, kodein, heroin, metadon (používá se při léčbě závislosti na opiátech), subutex (používá se při léčbě závislosti na haroinu), braun.

³⁵ Podle Kyriacou, str. 44-46

³⁶ Podle Fishera a kol., str. 237-238

³⁷ Podle Carr-Gregga a Shale, str. 167-170

- Kanabinoidy – Patří mezi ně marihuana a hašiš, jsou vyráběny z indického konopí. Obsahují především: THC, CBD, ale také CBN, CBG, CBC.
- Léky – Spadají sem analgetika (Alnagon, Dinyl, Morfin, Subutex), sedativa a hypnotika (Rohypnol, Nitrazepam, Stilnox).
- Stimulanty – Patří mezi ně kokain, extáze, pervitin. Jak název napovídá mají povzbuzující, stimulační účinky.
- Halucinogeny – Patří sem LSD, halucinogenní houby(lysohlávky, obsahují psilocybin). Vyvolávají halucinace.
- Těkavé látky – Řadíme sem rozpouštědla, ředidla, lepidla, plynné látky jako aceton, benzen, toluen.³⁸

K užívání alkoholu a návykových látek může mít jedinec několik motivů. Často se jedná o únik před okolním světem, ať už před rodinou, ve které se vyskytují problémy, nebo před kamarády, nešťastnou láskou nebo jinými problémy, které dítě/mladiství nedokáže v danou chvíli řešit jinak. V dnešní uspěchané době, mají často rodiče na své děti málo času a tak děti hledají útočiště jinde, nejčastěji jej najdou v partě kamarádů a mohou podlehnout tlaku k užití návykové látky. Zpočátku vyvolává užití návykové nátky či alkoholu spíše pozitivní emoce a to v opakovaném užití jedince jen utvrdí. Bohužel to se brzy změní a negativa začnou rychle převažovat.³⁹

Závislost může být psychická (potřeba nutkání opakovaně drogu užít) a nebo fyzická (doprovázená tělesnými obtížemi). MKN-10 definuje závislost jako „skupinu fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si dříve cenil více.“ Podle K. Nešpora lze o závislosti mluvit pouze v případě, že se v období 12 po sobě jdoucích měsíců objevili alespoň tři znaky závislosti.

Znaky závislosti:

- Bažení neboli craving – velmi silná touha po droze
- Potíže v sebeovládání při užití látky
- Abstinenční syndrom

³⁸ Podle <http://www.substitucni-lecba.cz/rozdeleni-drog>

³⁹ Podle Mahdaličkové, str. 29, 30

- Růst tolerance – tzn. potřeba vyšší dávky
- Zanedbávání jiných zájmů – dává přednost droze před školou, rodinou.
- Pokračování v užívání látky i přes zjevné negativní následky⁴⁰

1.4.7 Gambling - hazardní a patologické hráčství

Gambling je podle MKN-10 řazen mezi návykové a impulsivní poruchy, nikoli poruchy i když s nimi má společné znaky. Je potřeba rozlišovat patologické hráčství a sociální hráčství, při kterém je hlavním cílem pobavení a není pro člověka problém hru kdykoli ukončit.

Stejně jako u užívání návykových látek i u gamblingu se vyskytuje upřednostňování hraní před ostatními dříve důležitějšími zájmy nebo povinnostmi. Stejně jako u návykové látky jedinec pocítuje intenzivní touhu ke hře a je těžké ji ovládnout. Třetím společným znakem je to, že jedinec se dopouští opakovaného hraní i přes to, že to má velmi negativní vliv na jeho život – dluhy, ztráta zaměstnání, rozpad manželství atd.⁴¹

1.4.8 Virtuální drogy

V posledních letech se stávají problémem tzv. virtuální drogy. Patří sem hraní počítačových her, sledování televize, a videí na internetu, trávení času na mobilních telefonech. Stále více lidí považuje tyto virtuální drogy za skvělé pomocníky v práci nebo v soukromém životě. A oni jimi opravdu jsou, ale do určité míry.

U virtuálních drog stejně jako u psychoaktivních látek se vyskytují stejné varovné signály. Jedinec začne zanedbávat své dosavadní zájmy, přátele, rodinu. I zde se objevuje bažení po hře/shlédnutí dalšího videa/filmu atd.

Častou příčinou toho, že se děti virtuální realitě začnou věnovat je to, že dnešní rodiče jsou pracovně vytíženi a nemají na děti příliš času. Děti se tak nudí a hledají či zábavu, kterou ve virtuální realitě najdou. Dalším důvodem je vliv vrstevníků a kamarádů a velkou roli hrají také osobnostní rysy.

⁴⁰ Podle Procházky, str. 144-145

⁴¹ Podle Procházky, str. 152-154

Jedním z problémů hraní počítačových her a sledování videí je to, že na internetu jsou volně přístupná videa, která znázorňují násilí, a v dětech mohou vyvolat agresivní jednání.⁴²

1.4.9 Nerespektování autorit – vzdorovitost

Vzdorovitost se řadí mezi méně závažně poruchy chování. V určitých situacích se jedná o žádoucí a přirozený jev. Vzdorovitost bývá často spojována s nepřiměřenými nároky kladenými na jedince a hyperprotektivní výchovou v rodině.

Může se projevovat buď pasivitou a nečinností (nebudu to dělat) a nebo agresivitou a destruktivitou (rozbiji věc, házím s věcmi). V praxi se řeší formou odměn a trestů, je ale žádoucí odhalení a odstranění příčiny, aby se sám trest nestal příčinou dalšího vzdorovitého chování. Žádoucí je spolupráce školy s rodinou, což v praxi bohužel často selhává.⁴³

1.4.10 Útěky a potulky

Útěky a potulky z domova či ze školy mohou mít psychický původ, častěji jsou však důsledkem nevhodného prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a také špatné adaptace dítěte. Většinou se jedná o impulsivní jednání, které není předem promyšlené.

Důvodem útěku může být ale také touha po zviditelnění se mezi vrstevníky nebo i získání pozornosti v rodině, také se může jednat o pouhé dobrodružství. Tyto druhy útěků jsou často dlouho plánované a ve většině případů dítě neutíká samo ale s partou kamarádů. Tyto útěky a toulání jsou často spojeny s krádežemi, vloupáními, případně k odcizení automobilu a řízením bez řidičského průkazu.

Nejčastější jsou u dětí a mladistvých **reaktivní útěky**. Jedná se o zkratovité, impulzivní jednání v reakci na konkrétní nepříjemnou situaci, kterou dítě neumí řešit jinak. Může se jednat o situaci v rodině nebo ve škole. Dítě v těchto případech uteče a většinou se schová v blízkosti bydliště, nebo přímo v prostorách domu (půda, sklep), nebo vyhledá pomoc prarodičů či jiných příbuzných, u kterých se cítí bezpečně. Někdy se útěky mohou opakovat, to se často stává v případě rozvrácených rodin nebo v případě nového soužití s novým partnerem rodiče. Jedním z nejhorších motivů může být zneužívání dítěte nově

⁴² Podle Procházky, str. 151,152

⁴³ Podle Fishera a spol. str. 225

příchozím partnerem. Další příčinou může být škola, kdy má dítě obavu z reakce rodičů na špatnou známku či poznámku, to může být podloženo dřívější negativní zkušeností.

Toulky často navazují na útěk. Jsou dlouhodobějšího charakteru, a často spojeno se záškoláctvím. Existují ale i případy, kdy dítě pravidelně navštěvuje školu, ale domů se nevrací. Děti které se toulají mají často narušené rodinné vazby, často se jedná o emočně chladné jedince. Bývají promyšlené, dítě ví kam přesně půjde, má přesný plán, ví kde sežene peníze, jídlo, kde bude přespávat. Často končí vypátráním policie.⁴⁴

1.4.11 Xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus

Xenofobie je nedůvěra ke všemu cizímu, strach z cizinců a nenávisť k nim.

Rasismus je nevědecká protihumánní teorie o nadřazenosti lidských ras a etnických skupin. Projevuje se nenávisť k určité rase lidí.

Antisemitismus je náboženská, národní a rasová nesnášenlivost, projevující se nenávisť vůči Židům.⁴⁵

Rasismus, antisemitismus, xenofobie i intolerance jsou projevem extremismu. Ten zahrnuje i další projevy, například nacionalismus, fanatismus atd. Extremismus je soubor sociálně patologických jevů, které vytvářejí tzv. extremisté - skupiny příznivců. Vznik těchto extremistických skupin je podmíněn rozdílnými ideologiemi, ale mají společné nepřátelské a vyhrocené postoje k demokracii, celkově odmítají konformitu společnosti. Jako prostředek k prosazení svých názorů užívají fyzické i psychické násilí, a verbální útoky. Jejich cílem je změnit nastavení demokratického systému v totalitní a autoritářský režim nebo naopak anarchii.

Extremistické skupiny se dělí do čtyř podskupin:

- Pravicový extremisté – Jejich představy jsou inspirovány nacismem a fašismem. Projevují intoleranci k jiným rasám, národům a etnickým skupinám. V Česku patří k nejběžnějším a existují jak registrované tak neregistrované pravicově extremistické skupiny.

⁴⁴ Podle Martínka, str. 102-105

⁴⁵ Procházka, str. 164

Mezi ty registrované patří: Republikánská mládež, Dělnická strana, Národní aliance, Národní odpor, atd.

- Levicový extremisté – Zaujímají negativní postoj proti současnému sociálnímu řádu a kapitalismu a za největší dobro považují svobodu. Říkají se jim radikálové nebo také anarchisté. Jednou z odvětví levicových extremistů jsou neobolševické skupiny, kteří odmítají konzumní společnost, nehospodárnost a globalizaci, ničení ekosystému a zbytečnou nadvýrobu. Jejich představy jsou inspirovány sociální rovností, hlásanou komunismem.

Mezi extrémně levicové skupiny patří v ČR: Federace sociálních anarchistů, Antifašistická akce, Československá anarchistická federace, Organizace revolučních anarchistů Solidarita, Neobolševické a všeslovanské skupiny.

- Nacionalističtí extremisté
- Náboženští fundamentalisté – V českých zemích se nevyskytuje. Objevuje se ale několik sekt a pseudonáboženství.

Jednou z příčin inklinování k extremistickým skupinám jsou média a to hlavně u mladých lidí. Mladiství hledají sami sebe a to jim náklonost k extremistické skupině zaručí. Dalším důvodem je pocit jistoty. V případě jeho ztráty člověk hledá cestu ven a nachází ji právě u extremistických skupin.⁴⁶

1.4.12 Sekty

Sektou můžeme rozumět konkrétní sociální skupinu, jejíž členové mají stejnou ideologii a vyhraňují se vůči svému okolí a dost často dochází k separaci, manipulaci a jiným praktikám ovlivňující osobní život členů sekty.⁴⁷

Znaky sekty:

- autoritářství - sekta má svého vůdce;
- opozice – jejich hodnoty a vyznání jsou opakem toho co vyznává většinová společnost;
- výlučnost – pouze naše názory jsou pravdivé;

⁴⁶ Podle Procházky, str.164-166

⁴⁷ Podle Miovského a spol. st. 76

- zákonitost – styl oblékání, délka vlasů, styl účesu, postoj k ostatním;
- subjektivismus – velký důraz na pocity a emoce, potlačují logické myšlení;
- pocit pronásledování – pocit toho, že všichni jsou proti nim, musíme se proti nim sjednotit;
- důraz na sankce – velký důraz na dodržování stanovených pravidel a povinností, pod hrozbou sankcí (zastrašování, obviňování, vyhrožování, fyzické tresty);
- esoterismus – sekty používají vlastní slovník, provádí různé rituály, tyto věci utajují, jsou plně tajnosti;
- protikněžskost – kladen důraz na aktivní účast.⁴⁸

⁴⁸ Podle Enrotha, str. 15-18

1.5 Příčiny vzniku poruch chování

Podle některých autorů se poruchy chování vyskytují u 10-15 procent dětí a mladistvých ve školním věku, více se vyskytují u chlapců než-li u dívek, poměr ale není jednotný, některé zdroje uvádějí poměr 4:1, některé dokonce 12:1.

S poruchami chování jsou spojovány socioekonomické vlivy, rodinné vlivy, ale i vlivy společnosti. Čím více rizikových faktorů se v životě jedince objeví, tím pravděpodobnější u něj je vznik poruchy chování.

Příčiny vzniku poruch chování můžeme rozdělit do čtyř hlavních skupin, a to biologické, genetické, psychologické a sociální.

1.5.1 Biologické faktory

Biologické faktory můžeme rozdělit na dvě vývojové oblasti. V té první se poruchy chování vyskytují elementárně, buďto samostatně nebo ve spojení s ADHD. Ve druhé se poruchy chování začínají objevovat až v průběhu dětství, prepuberty nebo puberty. Souvisí to především se změnou hladiny serotoninu a testosteronu, eventuálně dalších kritérií. Studie jsou velmi těžce srovnatelné a komplikované, některé studie pojednávají o tom, že předporodní komplikace v kombinaci s následným odmítáním dítěte ze strany rodičů může mít za následek kriminální jednání jedince v období puberty a dospělosti. Ukazuje tedy na souvislost mezi biologickými a sociálními faktory při utváření vztahu mezi dítětem a matkou. Pokud tento vztah nevzniká příznivě, může mít za následek vznik poruch chování.⁴⁹

1.5.2 Genetické faktory

Za velmi zásadní jsou považovány genetické faktory, tedy dědičnost – přenášení z generace na generaci. Pokud tedy rodič má diagnostikovanou poruchu chování, či ADHD, je tak velká pravděpodobnost výskytu také u jeho dítěte. 40% otců s touto diagnostikou mělo nejméně jedno dítě s téže diagnostikou a 48% otců mělo dítě s ADHD v kombinaci s poruchou chování. V případě, že oba rodiče měli diagnózu ADHD, tak v 84% případů, mělo i jejich dítě ADHD.

⁴⁹ Podle Huttyrové a kol., str. 74-75

Mnoho genetických výzkumů se zaměřuje na dětskou agresivitu. Ve 38 % všech sledovaných dětí s poruchou chování byl otec závislý na alkoholu a v 8% byl otec ve VTOS. Pokud dítě mělo k poruše chování přidružené ADHD, počet otců závislých na alkoholu dosáhl 50%. Děti pouze s ADHD měli otce s alkoholovou anamnézou pouze v 6% případů.

Paclt (2007) ve svých studiích poukazuje také na to, že agresivita u dětí s ADHD a poruchami chování je často odrazem chování/jednání v rodině. Také se zaměřil na vliv temperamentových vlastností dítěte v raném dětství na vznik těchto poruch. O tom pojednává studie z Nového Zélandu, kdy bylo pozorováno 800 dětí v různých věkových kategoriích a byl zkoumán temperament a nedostatek sebeovládání. Výsledkem bylo to, že děti byli nepozorné, negativní a impulzivní. Nejvíce se to týkalo dětí mezi 3-5 lety, kde bylo riziko rozvoje poruchy chování nejvyšší, ale také u dětí mezi 9-11 lety.

Výskyt poruch chování u jedinců s kriminální anamnézou je 60 % a u 20% se objevilo ADHD. Zajímavé je, že u lidí ve VTOS se porucha chování objevila u 100% mužů a 95 % žen.

Paclt (2007) se také věnuje osobám s drogovou závislostí, a uvádí, že u 70-80 % z nich se projevy ADHD objevují ještě v období adolescence a u 30-50 % dokonce až v pozdní adolescenci. Mnoho studií poukazuje na to, že poruchy chování zvyšují riziko závislostního chování. Toto riziko se ještě zvyšuje v případě, že je k poruchám chování ještě přidružené ADHD.⁵⁰

1.5.3 Psychologické faktory

Krejčíková (Říčan, Krejčíková a kol., 2006) dělí psychologické faktory podle poruch chování, a to následovně:

- Projev hledání jiného uspokojení potřeb při ztrátě či opakované frustraci

Každé dítě potřebuje pozornost a uznání a to nejen od rodičů ale také od svých vrstevníků. Pokud tomu tak není a dítě se cítí izolované a odmítané ať už svými vrstevníky nebo rodiči, dochází k frustraci dítěte, dítě je také často emočně nevyzrálé. Nejčastějším projevem této frustrace jsou potom krádeže, případně sexuální přestupky. Svým jednáním dítě vzbuzuje pozornost svého okolí, ukradenými věcmi si

⁵⁰ Podle Hutytové a kol., str. 75-76

vydobývá popularitu u vrstevníků. Někdy jsou tyto projevy spojeny s hledáním vlastní identity.

Dítě, které hledá náhradní uspokojení potřeb, své činy neumí vysvětlit a trest, který je mu za ně ukládán je bezpředmětný, jelikož dítě je trestáno za důsledek svého jednání, ale po příčině nikdo nepátrá. Samozřejmě že dítě musí vědět, že krást se nemá, proto by nějaká forma trestu přijít měla, ovšem také by se rodiče měli zamyslet nad tím, proč se jejich dítě rozhodlo k takovému činu a tuto příčinu odstranit.

- Projev poruch chování a problémového chování se vztahem k emoční deprivaci

Tyto projevy chování mají souvislost s dlouhodobou citovou deprivací dítěte v ústavním zařízení nebo v rodině. Objevují se ale také u dětí se SPU nebo diagnózou ADHD, pokud se cítí vyčleňováni z kolektivu nebo odmítáni vrstevníky či rodiči.

V rodinách se často objevuje málo pravidel a nelpění na jejich dodržování. Děti jsou často impulzivní a mají problémy s vytvářením silnějších emočních vztahů.

- Porucha chování s disharmonickým vývojem osobnosti

Děti s touto poruchou jsou často impulzivní se znaky agrese, neumí navazovat bližší vztahy s jinými dětmi ani dospělými, nemají pocity viny ani nepocítují lásku, jejich projevy chování jsou zaměřeny pouze na uspokojení vlastních okamžitých potřeb. Chybí jim jakékoliv zábrany a nedokážou se poučit z předchozí zkušenosti. Jejich jednání je často dopředu promyšlené a směřuje k uspokojení aktuální potřeby. Pro vrstevníky se často stávají hrdiny a jsou považovány za vůdce part. Pro to, aby dosáhli svého, umějí být vůči autoritám velmi zdvořilý, milý a citlivý, ale sliby které dají, neumějí dodržet. U starších dětí často v dospělosti přerůstá v disociální poruchu osobnosti, jelikož struktura jejich osobnosti je již trvale narušena.

- Externalizační porucha adaptace

Často je projevem volání o pomoc. K jejímu propuknutí dochází v důsledku tíživé životní situace. Činy nejsou zaměřené na uspokojení vlastní potře, dítě jedná často v panice a není schopno své jednání vysvětlit.

- Porucha chování jako projev jiné závažné psychické poruchy⁵¹

⁵¹ Podle Huttyrové, str 76-78

1.5.4 Sociální faktory

Největší vliv na tvorbu správného chování u jedince má samozřejmě rodina. Pokud se v rodině vyskytují patologické jevy, pak je rodina rizikovým faktorem pro vznik poruchy chování. Pokud se rodiče sami dopouští asociálního nebo dokonce antisociálního jednání, je velká pravděpodobnost, že se ho jejich dítě bude dopouštět také. Důležitou roli hraje dysfunkce rodiny, která souvisí s problémem psychické deprivace a subdeprivace. Poruchy chování se často rozvíjí u obětí syndromu CAN.

Dalším činitelem, který má svůj podíl na vzniku poruch chování jsou vrstevnické party a skupiny. Často dochází k asociálnímu i antisociálním u chování. Většinou tento činitel působí v kombinaci s nevhodným rodinným prostředím, nebo školními neúspěchy. Pokud je dítě součástí skupiny dětí, kteří se dopouštějí různého asociálního jednání, zvyšuje se šance na vznik takového jednání i u daného jedince.

Třetím faktorem je prostředí. Větší riziko vzniku asociálního chování je ve velkém městě, a to z důvodu větší anonymity a také nižší kontroly. Roli hraje uspořádání měst a také struktura obyvatelstva.⁵²

⁵² Podle Fishera a spol., str. 217-218

1.6 Diagnostická kritéria poruch chování

Diagnostika je činnost, která vede k odhalení diagnózy, příznaků a projevů choroby s cílem zjištění její příčiny, nalezení léčby a zjištění prognózy vyléčení.

Struktura diagnostiky se snaží odpovědět na 4 základní otázky: **kdo** diagnostiku vykonává, **co** je jejím předmětem, **kde** se provádí a **jak** se provádí. Diagnostika by měla být komplexní, tudíž je potřeba spolupráce více odborníků, ve školním prostředí se jedná o učitele, psychologa a speciálního pedagoga, výchovného poradce. Cílem speciálně-pedagogické diagnostiky je odhalení příčin vzniku problémového chování dítěte.

1.6.1 Druhy diagnostiky

- Pedagogická – didaktické testy, pozorování, rozbor produktů dítěte, sociální začlenění dítěte, zájmy dítěte.
- Psychologická – úroveň rozumových schopností, osobnostní rysy, temperament, lateralita.
- Speciálně-pedagogická – lateralita, kognitivně-percepční zkoušky, sluchové a zrakové vnímání, diagnostika postižení, to jak jej dítě vnímá
- Sociální - rozbor sociálních vazeb, prostředí ve kterém dítě žije a ve kterém se pohybuje, komunikace dítěte, chování dítěte.
- Lékařská – psychiatrická, neurologická

Na základě těchto zjištění, je vypracována zpráva, jejíž součástí je doporučení toho, jak s daným dítětem pracovat v problémových oblastech, co je dobré zohlednit, jaká volit výchovná opatření, jaké použít postupy. Pokud je na základě zprávy dítěti diagnostikována porucha chování, je také doporučeno vypracovat IVP s jasným charakterem.

Diagnostika z časového hlediska může být vstupní, průběžná a výstupní.

Diagnostický proces má tři fáze:

- Získání informací – vhodně zvolit prostředky z jejich získání.

- Správná interpretace získaných informací - objasňování faktů, správné propojení informací.
- Prognóza – stanovení prognózy pro další postup.

Vstupní diagnostika obsahuje získání základních informací o dítěti. Patří sem především rodinná a osobní anamnéza. Rodinná anamnéza obsahuje informace o rodičích dítěte, sourozencích, prarodičích a jiných důležitých členů rodiny či známých, kteří jsou pro dítě velmi důležití. Hledají se především zdroje řešeného problému. Osobní anamnéza se napojuje na rodinnou a získává informace o dítěti. Jsou zjišťovány údaje již z doby prenatalní, perinatální a samozřejmě postnatální. Jaké bylo těhotenství, jak proběhl porod, jak probíhali první měsíce života dítěte, jeho dětství až po současnost. Zajímá se o sociální vývoj dítěte, tak i ten psychický a biologický, také o prodělané nemoci, úrazy, alergie a léky, které užívá. Zjišťuje se také sociální anamnéza, které obsahuje informace o prostředí ve kterém dítě žije (jak fungují v rodině) a ve kterém se dítě pohybuje (škola - prospěch, jak vychází s vrstevníky).

1.6.2 Diagnostické metody

- Anamnéza/Kazuistika

Podrobný popis konkrétního případu. Osobní, rodinná, školní, sociální anamnéza. Kazuistika je vypracována ze všech dostupných materiálů.

- Pozorování

Pozorování v přirozeném prostředí, např. ve třídě. Pomáhá zjistit postavení ve třídě, schopnosti dítěte, osobnost dítěte, to jak se projevuje. Je třeba mít předem připravený plán pozorování.

- Rozhovor

Přímý kontakt s dítětem, možnost zeptat se na vše co potřebujeme vědět přímo. Můžeme pozorovat neverbální signály, řeč očí, postoj těla, pohyby rukou, nohou, výrazy obličeje atd.

Rozhovor může být individuální, pouze s jedním dítětem nebo skupinový s více dětmi. Dále může být řízený, tzn. má předem danou a jasnou strukturu připravených otázek, nebo neřízený, otázky jsou pokládány volně, nejsou předem připraveny a vyplývají z konverzace.

- Dotazníky
Není nutný přímý kontakt. Může obsahovat uzavřené otázky s připravenými odpověďmi a z nich si dotazovaný vybere, nebo otevřené otázky na které odpoví svými slovy a nebo polouzavřené, dostane na výběr z otázek, ale i možnost vlastního vyjádření.
Výhodou je získání informací od většího množství lidí v relativně krátkém čase.
- Testy
Postup, která má za cíl zjistit, zkoumat a vymezit osobnostní znaky. Patří sem testy inteligence, testy osobnosti, kresba, didaktické testy, výkonové testy, projektivní testy, poradenské testy, testy na zjišťování míry a důsledků handicapu.
- Metody k ověřování vědomostí a dovedností
Jsou zaměřeny na zjištění nedostatků s cílem určení nápravy. Patří sem ústní zkoušky, písemné zkoušky a praktické zkoušky.
- Analýza výsledků
Rozbor zpracovaných úkolů, výtvorů, výkonů.
- Přístrojové metody
Například vyšetření sluchu, zraku, laterality, atd.

1.7 Prevence poruch chování

Prevence vykresluje soubor opatření, které mají za cíl předejít vniknutí nežádoucích jevů (primární prevence), případně snižovat riziko jejich vzniku (sekundární prevence) a také mírnit následky v případě, že nežádoucí jev nastane (terciální prevence).⁵³

V dnešní době jsou na každé základní a střední škole preventivní programy nutností a musí být zakomponovány do vzdělávacího programu a být součástí každodenního života ve škole. Pointou každého preventivního programu je celková změna a proto by se měl zabírat veškerými problémovými jevy a musí zapojit všechny žáky, učitele i rodiče žáků. Hlavními oblastmi prevence na školách jsou: zdravý životní styl, volnočasové aktivity (smysluplné trávení volného času), rozvoj sociálních kompetencí (dobré sociální vztahy, odpovědnost za své chování), zlepšování komunikačních dovedností (schopnost efektivně řešit problémy, umět přijmout kritiku, zachovat klid), pozitivní klima (aby se děti ve třídě cítili bezpečně, pocit důvěry). formování postojů ke společensky přijímaným hodnotám (humanistické postoje, přijímání demokracie, morálka).

V případě předávání informací a působení na děti je podstatný způsob, zvolené metody a formy výuky. Nejvhodnější je otevřený typ výuky, kam řadíme projektovou výuku (žáci získávají praktické zkušenosti, jsou vedeny v vyřešení problému), kooperativní vyučování (děti jsou vedeny ke spolupráci a společnému řešení složitějších úloh, osvojují si různé sociální role, rozdělují si úkoly) a nebo integrované tematické vyučování (vyučování probíhá v ucelených blocích a žáci se aktivně podílejí).⁵⁴

1.7.1 Primární prevence

Do primární prevence patří aktivity, které se snaží předcházet vzniku poruch chování. Cílem je pomoci dětem naučit se zvládat stresové, konfliktní a jiné složité situace, posilovat jejich sebedůvěru, zlepšovat sociální vztahy a komunikaci, jejich dovednosti, schopnosti a způsobilost. Důležité je aby primární prevence probíhala v rodině, měli by ji provádět sami rodiče a učit děti jak vycházet s jinými dětmi, učiteli, jak řešit konfliktní situace, atd. Dále by

⁵³ Podle Průchy a spol. str. 178

⁵⁴ Podle Procházky, str. 170-171

určitě měla probíhat ve škole, jelikož ve škole dítě tráví velkou část dne. Dalšími místy, kde se s primární prevencí můžeme setkat jsou domy dětí a mládeže, dětské kluby, zájmové kroužky, sportovní kroužky atd.⁵⁵

Existuje spousta druhů prevence co se týče problémové oblasti. Svoje preventivní programy má oblast zdravotnictví sepsané (nejen) v programu Zdraví 21, taktéž své programy má oblast kriminality, oblast školní prevence, oblast prevence užívání návykových látek atd. Oblasti se mezi sebou vzájemně prolínají a jsou aplikovány dle potřeby, dle věku, rozumové vyspělosti, případně oblasti ve které žijí.

To znamená, že jinak bude prevence sdělována dětem v mateřské škole, jinak na základní škole a jinak na střední, případně vysoké škole. Jiná prevence probíhá ve městech, kde se problémových oblastí objevuje více než na vesnicích. Důležité je provádět prevenci ve správný čas, na správném místě a správných způsobem.⁵⁶

1.7.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence je zaměřena na rizikové jedince a skupiny, u kterých lze předpokládat možnost výskytu problémového chování, případně výskyt SPJ. Podstatou je včas odhalit problém a pracovat s ním. Můžeme se s ní setkat taktéž ve školských zařízeních, ve střediscích výchovné péče, v různých programech např. Peer programech, Projektě Lata, v neziskových organizacích atd. Také se vyskytuje na oddělení sociální prevence, kde pracují kurátoři pro děti a mládež.⁵⁷

1.7.3 Terciální prevence

Terciální prevence je již zaměřena na jedince, které jsou již mají poruchu chování. Cílem je zmírnit dopady na život jedince ve všech oblastech a snaha o nápravu. Je realizována ve především ve výchovných ústavech, ve věznicích, terapeutických komunitách atd.

Jde o to, aby dítě po návratu z výchovného ústavu, své chování změnilo a aby ho co nejméně ovlivňovala jeho minulost, aby se dítě mohlo vrátit do své třídy, a spolužáci na něj

⁵⁵ Podle Fishera a kol., str. 230

⁵⁶ Podle Miovskeho a kol., str. 61-63

⁵⁷ Podle Fishera, a kol. str. 230-231

nepohlíželi jako na delikventa, je tedy potřeba působit i na okolí jedince. Snažit se o to, aby se dítě vrátilo ke svým zájmům, případně si nějaké našlo pokud žádné smysluplné zájmy nemělo a přestalo se stýkat s partou rizikových osob.⁵⁸

⁵⁸ Tamtéž, str. 231

1.8 Práce s dětmi a mladistvými s poruchami chování

1.8.1 Intervence pracovníků obecních úřadů

Těmito pracovníky jsou kurátoři pro děti a mládež nebo sociální kurátoři pro dospělé. Náplní kurátora pro děti a mládež je pracovat s dětmi mladšími 15 let, kteří se dopustili přestupku nebo činu jinak trestného, o děti mladší 18 let, kteří se dopustili přestupku nebo trestného činu a o děti a mladistvé, kteří mají opakované problémy v chování.

V souvislosti s tím má kurátor za úkol spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení (policie, soudy), provádět sociální šetření, z něj sepisovat podrobné zprávy o dítěti/mladistvém a následně tyto zprávy podávat OČTŘ. Dále se účastní přestupkových i soudních jednání. U soudu může navrhnout výchovná opatření, může dát návrh na uložení ochranné nebo nařízení ústavní výchovy. Pokud je dítěti/mladistvému uložena ochranná nebo nařízena ústavní výchova, je povinen jej pravidelně navštěvovat a zjišťovat, zda nedochází k porušování jeho práv, zda jsou splněny všechny jeho potřeby a zda dítě nestrádá. Kontroluje školní prospěch a chování dítěte, případně na dítě apeluje, aby došlo ke zlepšení. Dohlíží na udržování kontaktu dítěte s rodinou. Po propuštění dítěte z ústavní nebo ochranné výchovy dohlíží na jeho začlenění zpět do běžného života.

Kurátor může také udělit napomenutí či stanovit dohled nad dítětem nebo udělit omezení. V praxi se to ale používá velmi zřídla. Dohled nad dítětem se u nás ve většině případů stanovuje soudně a následně soud dohlíží prostřednictvím kurátorů, kteří vykonávají pravidelná sociální šetření, s dítětem intenzivně pracují a na základě toho vypracovávají soudu odborné zprávy.⁵⁹

1.8.2 Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče mají za cíl preventivně působit proti vzniku a rozvoji rizikového chování dětí, proti narušení jejich vývoje a dále se snaží eliminovat důsledky již vzniklých poruch chování a negativních jevu v jejich vývoji. Snaží se dítě směřovat ke správnému osobnímu rozvoji.

SVP provozují ambulantní, pobytové a stacionární služby.

⁵⁹ Podle Matouška, str. 150

a) **Ambulantní oddělení** provádějí speciálně-pedagogickou a pedagogicko-psychologickou diagnostiku poruch chování a diagnostiku sociálního vývoje, na jejichž základě poskytují krátkodobé nebo dlouhodobé vedení formou skupinových, individuálních nebo rodinných terapií, nebo poskytnou pouze jednorázovou intervenci. V rámci této spolupráce vypracují každému dítěti individuální program a dohlíží na jeho plnění, případně poskytnou pomoc při jeho plnění. Mohou také dítěti vytvořit cílený terapeutický nebo speciálně pedagogický program.

Vytvářejí programy pro třídní kolektivy v rámci preventivních opatření, převážně jsou vytvářeny na žádost škol, ale některá SVP mají připravené preventivní programy, které přednášejí na všech školách ve svém regionu, které o to projeví zájem. Programy mohou být cíleny obecně nebo na konkrétní výchovný problém (šikana, zneužívání návykových látek, krádeže atd.)

SVP také napomáhají svým klientům ve výběru dalšího vzdělávání, případně pomoci při hledání povolání.

Svým klientům předávají kontakty na jiná zařízení, které jim mohou pomoci při řešení jejich problému.

b) **Internátní oddělení** poskytuje celodenní péči o děti a mladistvé ve věku od 3 (většinou od 6) do 18 let. Skupiny jsou koedukované a v jedné skupině může být maximálně 8 dětí.

Podmínkou je dřívější ambulantní spolupráce (minimálně 3 setkání), v rámci, kterého byla vytvořena diagnostika a individuální program pomoci. Pobyt je zcela dobrovolný a trvá většinou 6 - 8 týdnů. Během pobytu dítě navštěvuje svoji kmenovou školu, pokud je to možné. Některá SVP mají svoji školu, kterou mohou děti využít v případech záškoláctví, nebo v případech, že jejich kmenová škola není v dojezdové vzdálenosti. Jedná se o preventivně výchovný pobyt pro děti s poruchami chování.

c) **Stacionární oddělení** nabízí dětem a mladistvým skupinové programy, nabízející odbornou a terapeutickou péči, kterou mohou využít ve volném čase.⁶⁰

⁶⁰ Podle <https://archiv-nuv.npi.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece.html>

1.8.3 Diagnostické ústavy

Jsou zde umísťovány v první řadě děti s uloženou ochranou nebo nařízenou ústavní výchovou nebo na základě předběžného opatření vydaného soudem. Návrh na umístění mohou podat rodiče nebo jiné pečující osoby, nebo OSPOD.⁶¹

Děti jsou zde podrobeny komplexnímu vyšetření, zahrnující diagnostické, výchovné, terapeutické a sociální činnosti a na jejich základě je vypracována diagnostická zpráva, obsahující návrhy výchovných a vzdělávacích potřeb. Na základě získaných informací navrhuje umístění do následného zařízení tj do dětského domova, dětského domova se školou nebo výchovného ústavu. Může také doporučit účast na pobytu v terapeutické komunitě nebo speciálně zaměřeném programu.

Pobyt na DÚ trvá zpravidla 8 týdnů, ale může být prodloužen. Plní diagnostické, terapeutické, vzdělávací, sociální, výchovné, koordinační a organizační činnosti.⁶²

DÚ jsou děleny podle věku klientů, kterým poskytují svou péči. Dětské diagnostické ústavy se orientují na děti od 6 do 15 let a diagnostické ústavy pro mládež se věnují dětem starším 15 let do dovršení dospělosti, max do 19 let.

V diagnostických ústavech se o děti starají denní a noční vychovatelé, učitelé, asistenci pedagoga, etoped, psycholog, sociální pracovník a speciální pedagog.⁶³

1.8.4 Dětské domovy se školou

Do dětského domova se školou jsou umísťovány děti s poruchami chování, kterým byla nařízena ústavní výchova. Také jsou zde umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, které kvůli duševní poruše vyžadují výchovně léčebnou péči a nemohou být vzdělávány jinak. Dále se do DDŠ umísťují nezletilé matky, s uloženou ochranou výchovou a jejich děti.⁶⁴ Také zde jsou umísťovány děti, které se dopustili protiprávního jednání ve věku nižším 15 let a mají uloženou ochranou výchovu.

⁶¹ Podle <https://poradenstvi.npi.cz/diagnosticke-ustavy>

⁶² Podle Fishera a kol., str. 232-233

⁶³ Podle <https://poradenstvi.npi.cz/diagnosticke-ustavy>

⁶⁴ Podle Fishera s kol., str. 233

Do DDS jsou umisťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud se po ukončení základní školy nemůže dítě vrátit z důvodu závažných poruch chování do rodiny, je přemístěno do výchovného ústavu. Děti zde fungují v tzv. rodinných skupinách, v počtu maximálně 8 dětí a jsou koedukované. Při rozdělení dětí do skupin jsou brány v potaz jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. Sourozenci bývají zařazeny do jedné rodinné skupiny, pokud nejsou zvláštní důvody pro to, je rozdělit.

V DDS působí pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci, kteří přicházejí s dětmi do kontaktu a výchovně na ně působí. K pedagogickým pracovníkům se řadí učitelé, vychovatelé, psycholog, speciální pedagog, pedagog volného času, trenér atd. K nepedagogickým pracovníkům patří sociální pracovníci, účetní, kuchaři nebo třeba údržbář.⁶⁵

1.8.5 Výchovné ústavy

Do výchovného ústavu jsou umisťovány děti starší 15 let se poruchami chování na základě nařízení ústavní nebo uložené ochranné výchovy, případně na základě usnesení o předběžném opatření. Do výchovného ústavu lze umístit i dítě starší 12 let, kterému byla uložena ochranná výchova. Ve zvláštních případech zde lze umístit i dítě starší 12 let, kterému byla uložena ústavní výchova pro zvlášť závažné poruchy chování.

Výchovné ústavy jsou zřizovány zvlášť pro děti s nařízenou ústavní výchovou, zvlášť pro děti s uloženou ochranou výchovou a zvlášť pro nezletilé matky s dětmi. Děti zde žijí ve výchovných skupinách o 5 až 8 dětech a do skupin jsou rozdělovány s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.

Výchovu zde zajišťují učitelé, vychovatelé, psycholog, speciální pedagog, pedagog volného času, sociální pracovník ad.⁶⁶

Výchovný ústav zajišťuje dlouhodobou péči a jejím základem je příprava na budoucí povolání. Poskytuje kurzy a školení pro nejhůře vzdělatelné svěřence a pro děti s krátkodobým pobytem. Jedná se například o výchovu k rodičovství nebo o základní řemeslné dovednosti.

⁶⁵ Podle <https://poradenstvi.npi.cz/detske-domovy-se-skolou>

⁶⁶ Podle <https://poradenstvi.npi.cz/vychovne-ustavy>

Většina dětí navštěvuje vzdělávání v odborném učilišti při VÚ nebo mimo VÚ, někteří navštěvují střední odborné učiliště.⁶⁷

1.8.6 Věznice

V Česku existují tři věznice pro mladistvé – Heřmanice, Pardubice a Všehrdy. V Brně se potom nachází vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence.

Práce s mladistvými pachateli se řídí specifickými principy a zakládá se na následujících cílech:

- Dokončení povinné školní docházky a motivace k následnému vzdělávání případně ke zvýšení kvalifikace nebo motivace k hledání adekvátního zaměstnání
- Vytvoření takových podmínek, které zjemní dopad na psychiku mladistvého – zasvětit jej do toho, jaké nástrahy jej ve věznici čekají a jak se s nimi vypořádat.
- Efektivně vyplnit volný čas vhodnými vzdělávacími a výchovnými aktivitami
- Naučit mladistvé umět se o sebe postarat v běžných denních činnostech a praktických záležitostech.

Po umístění mladistvého do věznice zjistí sociální pracovník, zda má ukončenou povinnou školní docházku, pokud ne, kontaktuje jeho kmenovou školu, která sestaví individuální vzdělávací plán, podle kterého je mladiství ve věznici vzděláván. Mladiství denně vypracovává úkoly a osvojuje si učivo z oblasti českého jazyka, matematiky, cizího jazyka, přírodopisu, dějepisu, zeměpisu a občanské výchovy. Na vzdělávání dohlíží speciální pedagog, který je jeho garantem. Ve věznici jsou provozovány vzdělávací aktivity Cizí jazyk pro každého a Základy pravidel silničního provozu.

Je realizováno několik preventivě výchovných aktivit například Osobnostní výchova (slouží ke zmírnění dopadu vazby a pomáhá se začleněním ve vazbě, vede k osobnímu rozvoji), sociálně právní poradenství, nácvik sebeobslužných činností, úklid. Probíhají také aktivity pro závislé pachatele, aby situaci lépe zvládali.

⁶⁷ Podle Matouška, str. 156-158

Samozřejmostí je pořádání sportovních aktivity jako stolní tenis, posilování, fotbal, basketball a zájmových aktivit jako filmový klub, hraní společenských her, kroužek keramiky.⁶⁸

⁶⁸ Podle <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-a-upvzd-brno/sekce/zachazeni-s-mladistvymi>

1.9 Výchovná opatření ukládaná dětem a mladistvým

Soudnictví ve věcech mladistvých vykonávají soudy pro mládež. Opatření, která mohou být v rámci soudu pro mladistvé uložena jsou výchovná, ochranná a trestní.

V případě upuštění od trestního opatření nebo podmíněného upuštění od trestního opatření mohou být mladistvému uložena výchovná opatření. V závislosti na povaze opatření je možné uložit výchovné opatření současně s uložením ochranného nebo trestního opatření. Výchovné opatření může být uloženo nejdéle na tak dlouho, jak byla stanovena zkušební doba u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření. Pokud je výchovné opatření ukládáno samostatně, může být uloženo maximálně na dobu 3 let. Výchovná opatření mají za úkol usměrnit chování a jednání mladistvého a podpořit jeho výchovu.

K výchovným opatřením patří:

- Dohled probačního úředníka
 - Jedná se o pravidelné dohlížení nad chováním mladistvého, sleduje především to, aby mladiství neopakoval trestnou činnost. Probační úředním poskytuje pomoc mu na cestě za spořádaným životem.

Mladistvý je povinen s probačním úředníkem spolupracovat v souladu se stanoveným probačním plánem dohledu, který mu úředník vytvořil. Musí docházet na pravidelná setkání která mu probační úředník sdělí s přihlédnutím na jeho povinnosti (školu, práci). Mladistvý je povinen sdělit místo svého bydliště a umožnit mu do něj vstup. Dále je povinen sdělit informace ohledně školy, případně zaměstnání a o dodržování uložených povinností a omezení.

- Probační program

Je jím hlavně program sociálního výcviku, psychologického poradenství, program obsahující obecně prospěšnou činnost, terapeutický program, vzdělávací, rekvalifikační a doškolovací program k rozvoji osobnosti a sociálních dovedností mladistvého. To vše s určitým omezením v běžném životě z důvodu toho, aby se mladiství zdržel jednání, které je v rozporu se zákonem a zároveň mu má pomoci

podpořit vhodné sociální zázemí. Má také pomoci k narovnání vazeb mezi pachatelem a poškozeným.

- Výchovné povinnosti

Výchovnou povinností může být:

- dle svých sil a možností nahradit způsobenou škodu,
- podstoupit léčení závislosti na drogách,
- narovnat vztahy s poškozeným, nebo se o to alespoň pokusit,
- vykonat bezplatně a ve svém volném čase společensky prospěšnou činnost,
- bydlet s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za jeho výchovu,
- podstoupit vhodný program sociálního výcviku, terapeutického programu, psychologického poradenství, vzdělávacího, rekvalifikačního nebo jiného programu k rozvoji osobnosti a dovedností
- zaplatit jednorázově nebo ve splátkách konkrétní částku, na pomoc obětem trestné činnosti.

Výchovné povinnosti se ukládají s ohledem na možnosti a schopnosti mladistvého.

- Výchovná omezení

Patří sem zákaz navštěvovat určité akce, zdržovat se na určitých místech, zákaz styku s určitými lidmi, užívání návykové látky, držení předmětů, které by mohli sloužit ke spáchání dalšího provinění a zákaz účasti na hazardních hrách a výherních automatech. Bez předchozího ohlášení nesmí měnit místo svého pobytu a své zaměstnání.

- Napomenutí s výstrahou

Jedná se o důrazné vytknutí spáchání protiprávního činu a upozornění na jeho důsledky v případě spáchání další trestné činnosti.

V případě vyslovení napomenutí s výstrahou je na mladistvého pohlíženo, jako by nebyl odsouzen.⁶⁹

⁶⁹ Podle <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

Praktická část

Praktická část diplomové práce je tvořena kvalitativním výzkumem, jejímž výsledkem jsou kazuistiky dětí a mladistvých s poruchami chování, kterým bylo uloženo alespoň jedno výchovné opatření. Kazuistiky obsahují osobní a rodinnou anamnézu, vývoj problémového chování dítěte, spolupráce rodiny v řešení problému. Na konci každé kazuistiky je zhodnocena účinnost uloženého výchovného opatření a vlastní názor na věc.

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zmapovat situaci dětí a mladistvých s poruchami chování, kterým bylo uloženo výchovné opatření, popsat jejich rodinnou situaci, spolupráci rodiny s OSPOD, se školou a jinými institucemi, a v první řadě posoudit, zda uložení výchovného opatření měla pozitivní dopad na dítě či mladistvého. Zaměřuji se také na vnímání uložení výchovného opatření ze strany klientů, jelikož je to velkým ukazatelem toho, zda bude mít pozitivní dopad či nikoli.

Výzkumný vzorek

Výzkumným vzorkem mé diplomové práce jsou děti a mladiství s poruchami chování, kterým bylo uloženo jedno nebo více výchovných opatření. Informace jsem získala na městském úřadě ve Středočeském kraji, na oddělení sociální prevence od kurátorů pro děti a mládež, kteří s těmito dětmi a mladistvými pracují. Byli vybíráni klienti, se kterými kurátoři pracují dlouhodobě, aby bylo možné lépe posoudit dopad uloženého výchovného opatření.

Všechna jména v kazuistikách jsou s ohledem na ochranu osobních údajů změněna a případy byly upraveny tak, aby byla zachována anonymita případu.

Sběr dat

Všechny informace byly získány ze spisů dětí a mladistvých dlouhodobě vedených kurátory pro děti a mládež. Tyto spisy obsahují veškeré záznamy komunikace kurátora s dítětem, jeho rodinou, i jinými organizacemi, kteří s dítětem a jeho rodinou spolupracují. Také jsou zde obsaženy všechny záznamy policejních výsledků či soudních jednání a také rozhodnutí soudu.

Metodologie

Byl proveden kvalitativní výzkum formou kazuistik. Kazuistiky byly zvoleny proto, že pomáhají zkoumat problematiku více do hloubky. Jak již bylo zmíněno výše, informace byly získány ze spisové dokumentace vedené kurátory pro děti a mládež a následně z nich byla provedena obsahová analýza. Spisová dokumentace obsahuje zprávy ze školy o chování žáka, zprávy ze spolupracujících organizací, protokoly o výsledku od policie, záznamy z jednání s dítětem i jeho rodinou, v nichž kurátoři používají nestrukturované rozhovory a také skryté pozorování při kontaktu s klienty. Je využita analýza a syntéza získaných dat a následná komparace všech kazuistik.

Popis

1.10 Popis práce kurátora pro děti a mládež

Pracovníci oddělení sociální prevence, se nazývají kurátory pro děti a mládež. Jejich pracovní náplní je práce s nezletilými dětmi a mladistvými, kteří vykazují závadové chování a jednání (např. záškoláctví, útěky z domova, zneužívání návykových látek, nerespektování rodičů, prostituce..). Kurátor poskytuje sociálně právní a výchovné poradenství dětem i rodičům při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a také pomáhá při řešení krizových situací spojených s výchovnými problémy nebo trestnou činností dětí a mládeže. Také pomáhají zprostředkovat pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných odborných zařízení a spolupracují s orgány činnými v trestním řízení. Spolupráce s orgány činnými v trestním řízení spočívá z části v podávání kvalifikovaných zpráv o osobách nezletilých, k tomu jsou využívány individuální pohovory, šetření v rodině, informace školských a zdravotnických zařízení, obecních úřadů atd. Kurátor se také účastní výslechů na Policii české republiky, přestupkových řízení či soudních jednání.

Kurátor pro děti a mládež může podat návrh k soudu na nařízení nebo zrušení soudního dohledu, výchovného opatření, předběžného opatření a ústavní výchovy. Dále spolupracuje se školami, školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními a dalšími státními či nestátními institucemi a pravidelně navštěvuje děti umístěné ve školském zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody a zároveň pravidelně navštěvují jejich rodiny.

Kurátor pro děti a mládež po prvním setkání vyhodnotí situaci dítěte a rozhodne, zda je dítě ohrožené a je třeba s ním pracovat či nikoli. Pokud usoudí, že se jedná o dítě ohrožené dle § 6, vypracuje podrobné vyhodnocení a individuální plán ochrany dítěte a jeho rodiny, ve kterém jsou nastaveny cíle, kterých chceme společně dosáhnout. Následuje pravidelná spolupráce s dítětem či nezletilým a jeho rodinou. V případě potřeby může kurátor uspořádat případovou konferenci a také se může účastnit výchovné komise na půdě školského zařízení.

1.11 Kazuistika 1

Kája, 14 let

Uložené výchovné opatření: ústavní výchova, napomenutí

Výchovný problém: záškoláctví, agresivní chování, rizikové sexuální chování

Kája se narodila v roce 2009 jako neplánované a nechtěné dítě, její matka o ní již od narození příliš dobře nepečovala a otce nemá zapsaného v rodném listě a ani ho nezná. Ve 3 letech matka dceru ponechala u svého otce a odešla z domu. Dědeček nezletilé si tedy podal návrh na svěřeni vnučky do své péče, čemuž bylo soudem vyhověno a matce bylo stanovené výživné ve výši 900 Kč. Výživné matka nehradila a nezletilou navštěvovala pouze sporadicky, vždy se na pár hodin ukázala a následně o sobě třeba dva měsíce nedala vědět. S OSPOD matka občasně komunikovala, ovšem stále se na něco vymlouvala.

Když byly Káje 4 roky, matka nezletilé porodila druhé dítě - syna. Dědeček nezletilé v té době, začal „couvat“ a nezletilou již ve své péči mít nechtěl, jako důvod uvedl, že je již ve starobním důchodu, jeho příjem je nízký a on musí chodit do zaměstnání, aby se uživil, z toho důvodu péči o nezletilou nezvládá. Proto byla nezletilé v téměř pěti letech nařízena ústavní výchova a byla předána do Dětského centra. O rok později byla nezletilá se souhlasem matky svěřena do péče pěstounů. Po necelém roce se začali stupňovat výchovné problémy s nezletilou, byla vulgární, agresivní, neposlouchala, lhala. Stala se také obětí kyberšikany, kdy ji jiná dívka prostřednictvím Instagramu naváděla k sebepoškozování, k čemuž jí ve škole také předala žiletky. Nezl. Kája se pořezala, věc byla oznámena PČR a bylo podáno trestní oznámení. Nezl. Kája pravidelně navštěvovala terapie.

Kvůli výchovným problémům byla uspořádána případová konference, na které se pěstouni vyjádřili tak, že chtějí pěstounskou péči zrušit. Pěstounská péče byla zrušena a nezletilá byla svěřena do péče matky. O měsíc později matka nezletilou dala do ZDVOP, se slovy, že výchovu nezletilé nezvládá, a že k ní nemá vytvořené mateřské pouto. Již tehdy se o nezletilou zajímal bývalý přítel matky/rodinný známý pan Daniel, který nezletilou jezdil navštěvovat a bral si ji k sobě na propustky domů. Nezletilá si k němu vytvořila zvláštní vztah a vnímá jej jako

svého dědu. Matka se tehdy ještě několikrát vyjádřila tak, že si k sobě nezletilou vezme, vždy ale nakonec vycouvala. Proběhla také případové konference, kde se zvažovali všechny možnosti. Nakonec byla nezletilá přemístěna do Dětského domova, s tím, že se bude hledat vhodná pěstounská péče. Nezletilou dál navštěvoval v dětském domově pan Daniel a ona k němu chodila na propustky. Matka za nezletilou chodí na návštěvy pouze sporadicky. O nezletilou projeví zájem noví pěstouni, kteří si ji začali brát na víkendové propustky. V 8 letech jim byla nezletilá svěřena do pěstounské péče. Karolínka byla živé dítě, a byli s ní vždy nějaké problémy. Nezletilá pravidelně navštěvovala psychologa, pěstouni ji se vším pomáhali a psychický stav i chování nezletilé se postupem času zlepšovali. Matka se o nezletilou téměř dva roky nezajímala, v době kdy byla znovu těhotná projevila zájem o kontakt s Kájou, k tomu nakonec kvůli dřívějšímu porodu nedošlo.

V 11 letech matka opět projevila zájem o kontakt s nezletilou. Ke kontaktu došlo za přítomnosti doprovázející organizace. Matka nezl. Káje ovšem naslibovala, že si ji vezme zpět domů. Nezletilá se tohoto matčina slibu chytla a u pěstounů již nechtěla zůstat, začala jim krást peníze a dělala všechno proto, aby už mohla jít k matce. V červnu o víkendové propustce k dědovi (p. Daniel – začala jej považovat za svého dědu, se svým biologickým dědou ztratila kontakt) řekla, že jí pěstouni ubližují a že už se k nim nechce vrátit, nezletilá se z víkendové propustky k pěstounům již nevrátila a zůstala u dědy. Matka nezletilé ve věci otočila a neměla zájem ani o asistované kontakty a nepřála si, aby u ní nezletilá přespávala. Pěstouni podali návrh k soudu na zrušení pěstounské péče, čemuž bylo vyhověno a nezl. Kája byla ještě v červnu přemístěna do DD.

Nezletilá ale chtěla být přemístěna do DD blíže k místu bydliště, aby ji mohl častěji navštěvovat děda, toto přemístění ale z důvodu plné kapacity nebylo možné. Nezl. projevovala svůj nesouhlas s pobytem v DD tím, že byla zlá, drzá a také začala ubližovat ostatním dětem. Nezl. také začala vymýšlet různé intriky, aby jí z dětského domova vyhodili, kouřila na záchodě apod. Vzhledem k tomu, že nezletilá měla výchovné problémy, bylo zapotřebí najít jiné zařízení, do kterého by mohla být přemístěna, jelikož DD, děti s výchovnými problémy nepřijímá. Proto byla nezl. předběžným opatřením přemístěna do Dětského diagnostického ústavu. V tomto zařízení ovšem agrese nezletilé přetrvávala, napadala ostatní děti a jednu dívku musela dokonce po jejím útoku ošetřit RZS. Všechny tyto excesy byli řešeny pouze v rámci DDÚ. Z DDÚ nezl.

jezdila na propustky ke svému dědovi, panu Danovi a začala jezdit na propustky také k sestře své matky. Matka o nezletilou dlouhodobě nejevila zájem.

Následně byla nezletilá po diagnostice přemístěna do DDS. Nezletilá dále chodila na propustky ke svému dědovi a tetě, matka o ní stále nejevila zájem, na propustky si jí k sobě brát nechtěla, ale byla s ní v občasném telefonickém kontaktu.

Když bylo Káje 12 let, projevila teta zájem o to, že by si k sobě nezletilou vzala nastálo, s tím matka nesouhlasila, jelikož spolu měli dlouholeté neshody.

Nezletilá začala zkoumat svoji sexualitu a zamilovala se do dívky, která zde byla také umístěna. Společně se potom začali dopouštět krátkodobých útěků – většinou max. 1 týden. Matka odlišnou orientaci nezletilé nesla velmi špatně a na nezletilou byla našťvaná a nějakou dobu s ní vůbec nekomunikovala. Nezletilá se v zařízení také dopustila napadení vychovatelky, kdy ji úmyslně uhodila do obličeje a bylo na ní podáno trestní oznámení (bohužel policií více neřešeno, doposud neproběhlo žádné další vyšetřování a nebylo nezletilé uděleno žádné výchovné opatření). DDS podal návrh na přemístění nezl. do jiné DDS čemuž okresní soud vyhověl.

Nezletilá byla z počátku našťvaná, jelikož v minulém DDS, měla kamarádky a tady je nemá. Dopouštěla se častých útěků, byla drzá a agresivní. Postupem času se její chování výrazně zlepšilo a přestala se útěků dopouštět. Vzhledem k tomu, že při jednom z útěků nezletilá utekla ke svému dědovi a našla jí tam policii a pana Daniela důrazně upozornili na to, že vzhledem k tomu, že není biologicky příbuzný, by mohl mít problémy, přestal si nezletilou na propustky brát. Nezletilá tedy chodila na propustky pouze ke své tetě, kde ji děda navštěvoval.

Ve 13 letech, při útěku do Brna, měl nezletilou údajně sexuálně obtěžovat strýc kamarádky, se kterou byla na útěku a u kterého přebývaly po celou dobu útěku. K pohlavnímu styku dojít nemělo, tudíž nebylo prokázáno, zda se věc opravdu odehrála či nikoli. Tato věc je stále prošetřována a její vyšetřování stále nebylo ukončeno.

Následně došlo k pohlavnímu styku nezletilé s chlapcem, který byl na stejné rodinné skupince jako ona. Nezletilá se do chlapce zamilovala a chtěla s ním trávit každou volnou chvíli.

Z preventivních důvodů byl chlapec přemístěn na jinou skupinu, aby nemohlo dojít k dalšímu pohlavnímu styku. Chlapci bylo v té době 14 let. Kvůli této události proběhlo soudní jednání, kde bylo nezletilé uděleno napomenutí a byla zde poučena o následcích opakovaného jednání do budoucna. Několik dní na to se ale nezletilá spolu s chlapcem dopustila dalšího útěku, kde pohlavní styk znovu opakovaně provozovali. O dva měsíce později se nezletilá nevrátila po vánoční propustce zpět do DD, utekla společně se svým chlapcem a byli spolu na útěku cca 3 týdny, poté je našla policie a předala je oba zpět do dětského domova. V dětském domově byli necelé dva týdny a znovu se společně dopustili útěku. Do dnešního dne se do DDŠ nevrátili.

Vlastní názor, zhodnocení případu

Dle mého úsudku si nezletilá kompenzuje citovou deprivaci z dětství, k chlapci si vytvořila velmi silné citové pouto, které doposud k nikomu neměla a má obavy z toho, že jej znovu ztratí. Chlapec jí její city opětuje, což dívka doposud nepoznala, jelikož ji vždy všichni z jejího pohledu opustili. Jedná se o dívku, která je sice manipulativní a umí být zlá, ale myslím si, že se těmito negativními emocemi pouze snaží zamaskovat velké zklamání, které má ze své matky. Případ Karolínky je hodně zapeklitý, nikdy neměla žádnou stabilní jistotu, ani nezažila pocit bezpečí a vše se snaží kompenzovat jinde. Nikdy neměla motivaci chovat se hezky, protože i přes to, že se hezky chovala, matka ji vždy jen naslibovala a nikdy své sliby nesplnila.

Nezletilé bylo uloženo výchovné opatření napomenutí a zároveň byla poučena o opakovaných následcích svého jednání kvůli tomu, že měla pohlavní styk před 15 rokem svého života. Uložení tohoto výchovného opatření na ní ale nemělo vůbec žádný dopad, jelikož se ihned na to dopustila dalšího útěku, kde došlo k opakování činu jinak trestného. Myslím si, že jedním z důvodů, proč se nezletilá nepoučila je také to, že měla již několikrát výchovné problémy a vždy z nich vyvázla beztrestně. Ať už v případě napadení jiné dívky v DDÚ nebo napadení vychovatelky v DDŠ a tak stejně v případě provozování pohlavního styku, za které byla také jen pokárána a bylo jí uděleno napomenutí, které pro ní neznamenalo, žádné omezení. Jako další vidím problém v dlouhé časové prodlevě. Kdy k pohlavnímu styku došlo v březnu a soudní jednání se konalo až v listopadu. Myslím, si je u dětí a mladistvých je ukládání VO s takto velkou časovou prodlevou víceméně bezpředmětné. Jelikož dítě má potom pocit, že už je to

dávno promlčené a je „trestáno“ neoprávněně. Velmi dlouhá časová prodleva, je v tomto případě i v případě sexuálního obtěžování strýce kamarádky, které doposud nebylo ukončeno.

Domnívám se že Kája se bude ukrývat tak dlouho dokud to půjde. A pokud by ji policie našla, dopustí se útěku znovu, minimálně do doby dokud bude chodit s chlapcem z DDŠ. Otázkou je jak toto její toulání skončí. S velkou pravděpodobností s ohledem na své chování brzy otěhotní a skončí ve Výchovném ústavu pro matky s dětmi. To jsou ale v tuto chvíli pouze domněnky.

1.12 Kazuistika 2

Adéla, 13 let,

Uložené výchovné opatření: napomenutí, dohled nad výchovou

Výchovný problém: záškoláctví

Když byli Adéle 3 roky, manžel její matky si Adélu osvojil, považoval ji za svou dceru a ona jeho považovala za svého otce. Biologický otec není známý. V roce 2017 se rodiče nezletilé rozvedli a Adéla byla svěřena do výlučné péče matky a otcí bylo stanoveno výživné ve výši 3500 Kč k rukám matky a 500 Kč na účet nezletilé (spoření).

V červenci 2017 se otec od rodiny odstěhoval a nebyl s ní v žádném kontaktu. S matkou nezletilé s domluvil, že výživné hradit nebude. Matka ale následně v květnu 2021 podala návrh na exekuční vymáhání výživného, kdy celková výše dlužného výživného byla 148 000 Kč, tuto částku otec již splatil. Následně otec v říjnu 2021 podal návrh na zrušení osvojení nezletilé Natálie, který mu byl v březnu 2022 zamítnut.

Nezletilá žije se svou matkou v rodinném domě, kde má svůj vlastní pokoj, sourozence žádné nemá. Matka nezletilé pracuje v restauraci. Otec nezletilé pracuje jako hasič.

V prosinci 2021 škola poslala na OSPre zprávu o neplnění povinné školní docházky nezletilé Adély. Po předvolání na OSPre se dostavila pouze matka bez nezletilé, kdy matka uvedla, že otec se na nezletilé dopouštěl psychického ale i fyzického násilí, na základě kterého má údajně nezletilá posttraumatickou stresovou poruchu. Matka dodala zprávy od psychiatričky a plicní lékařky.

Psychiatrička nezletilé ve své zprávě z prosince 2021 uvedla, že nezletilá má diagnózu posttraumatické stresové poruchy. Důvod ve zprávě ale lékařka neuvedla. Nezletilá dle zprávy užívá pravidelnou medikaci a její stav je velmi křehký. Aktuálnější zprávu matka nedodala.

Ve zprávě plicní lékařky z prosince 2021, bylo uvedeno, že má nezletilá přetrvávající astmatické stavy klidové dušnosti. Lékařka uvedla, že nedoporučuje prezenční pobyt ve škole a pro nezletilou je vhodná distanční či individuální výuka.

Pediatřička, ve vyžádané zprávě v únoru 2022 uvedla, že má nezletilá v posledních letech psychické obtíže. Dále zmínila obtížné soužití s matkou a otcem. Dále uvedla, že je nezl. pro depresivní stavy, poruchy spánku, potíže ve škole a potíže s vrstevníky, vedena na psychologii, psychiatrii a má trvalou medikaci. Spolupráci matky hodnotila lékařka ve zprávě kladně.

Ke konci roku 2021 měla tudíž nezletilá všechny hodiny omluvené a matka byla poučena o tom, že i když nezletilá má lékařské potvrzení o tom, že je pro ní vhodnější domácí výuka, musí doma plnit potřebné úkoly, které jí škola zasílá k plnění. S tím matka souhlasila a uvedla, že se spojí se školou, dodá aktuální lékařské potvrzení a nezletilá bude vypracované úkoly zasílat do školy.

Na setkání v lednu 2022 nezletilá uvedla, že většinu dne tráví se svou babičkou a s dědou, někdy s matkou pokud není v práci. Dále uvedla, že ráda maluje a teď také cvičí a tancuje. Také uvedla, že chodí na procházky se svou prababičkou, která k nim často jezdí na návštěvu. K nedocházce do školy uvedla, že tam nechodí proto, že dříve se s ní učil otec, a u učení jí bil a křičel na ní a ona má nyní posttraumatický stresový syndrom. Dále sdělila, že ale už plní úkoly doma a zasílá je do školy.

Po měsíci opět škola poslala zprávu o tom, že nezletilá stále nedochází do školy, ani neposílá vypracované úkoly a matka škole stále neposlala žádné lékařské potvrzení ani omluvenky od počátku roku. Se školou probíhala intenzivní spolupráce, kdy byla domlouvána výchovná komise na půdě školy. Z prvního termínu v únoru 2022 se matka omluvila z důvodu positivity na Covid-19 nezletilé Adély, potvrzení o nemoci ale matka nedodala. Z druhého termínu o 3 týdny později se matka opět omluvila se slovy, že se nezletilá po nemoci stále necítí dobře. Následně byl domluven třetí termín výchovné komise, na který se matka s nezletilou nedostavila, ani se neomluvila. Bylo zde s ředitelkou školy domluveno, že věc oznámí na odbor přestupků. Komunikace od února 2022 byla s matkou velmi komplikovaná, hovory matka převážně nepřijímala.

Odbor přestupků matce na přestupkovém řízení uložil pouze napomenutí.

Po druhé zrušené výchovné komisi, byla matce zaslána doporučenou obálkou písemná předvolánka, aby se dostavila na městský úřad, tento dopis se ale bohužel 31. 3. 2022 vrátil s tím, že si její matka ve lhůtě 10 dnů nevyzvedla.

V dubnu 2022 byl proveden pokud o neohlášené sociální šetření v místě bydliště nezletilé. Byla zastižena matka nezletilé před domem při odchodu, kdy uvedla, že strašně spěchá do práce a nyní nemá čas. Bylo s ní domluveno, že se následující den dostaví s nezletilou na úřad. Druhý den matka SMS zprávou sdělila, že se zdravotní stav nezl. zhoršil a proto se nemohou dostavit. Telefony matka nezvedala, spojit se s ní podařilo až po dvou týdnech. Matka přislíbila zaslání omluvenek a také přislíbila, že se dostaví na úřad, to se opět nestalo, z jednání se omluvila SMS zprávou. Další 4 termíny jednání matka opět zrušila. Dvakrát údajně musela do zaměstnání, jednou na výslech na policii a následně důvod vůbec neuváděla. Byl proveden druhý pokus o neohlášené sociální šetření, který byl bez úspěchu, nikdo neotevřel.

Byl předvolán otec nezletilé, který na jednání uvedl, že s Adélou ani její matkou není vůbec v žádném kontaktu, viděl ji naposledy u soudu. Uvedl, že matka nemá vzdělání ani vědomosti a proto se s Adélou vždy učil on, popřel, že by ji někdy fyzicky napadl, sdělil, že občas zvýšil hlas. Uvedl, že si myslí, že Adéla neplní úkoly proto, že neví jak na to a matka jí s nimi neumí poradit. Uvedl, že již má novou přítelkyni a myslí si, že to matce Adély vadí a proto na něj podala žalobu kvůli neplacení výživného i když byli domluveni, že jej hradit nebude.

Po jednání bylo telefonováno matce, kdy po několika dnech se s ní podařilo spojit a byla jí nabídnuta pomoc s učením přes neziskovou organizaci. To matka odmítla, že vše zvládnou sami.

Škola ve spolupráci se starostou příslušné městské části podala trestní oznámení na matku a nyní věc projednává policie. S matkou je komunikace natolik problémová, že situace již nemá mnoho řešení. Matka se na předvolánky nedostavuje, vždy přijde nějaké omluva, někdy se nedostaví bez omluvy.

V září 2022 nastoupila nezletilá opakovaně do 8. třídy, jelikož z důvodu neklasifikace nemohla postoupit do 9. třídy. Hned na začátku roku byla uspořádána případová konference na kterou byla přizvána psychiatricka nezletilé, školní psycholožka, ředitelka školy, třídní učitelka a kurátorka pro děti a mládež. Matka se omluvila SMS zprávou hodinu předem. Dostavila se až na druhý termín. Matka na případové konferenci přislíbila, že zašle veškeré potřebné dokumenty, omluvenky, lékařské zprávy atd. Adéla uvedla, že se cítí lépe, ale do školy chodit nechce, chce plnit školu z domu, čemuž bylo školou vyhověno. S nezl. bylo diskutováno o tom, zda nemá ve škole nějaké potíže, kvůli kterým by do školy chodit nechtěla, na to sdělila, že ne, že se spolužáky vychází dobře. Jako důvod znovu uvedla posttraumatický stresový syndrom, z toho, že ji otec fyzicky trestal při učení. Přítomná psychiatricka nepotvrdila, že byl PSS byl způsoben fyzickým trestáním ze strany otce.

V říjnu 2022 proběhlo soudní jednání, kde byl stanoven dohled nad výchovou nezletilé. Následně nezletilá začala částečně své školní povinnosti plnit, s matkou se dostavovali se na domluvená setkání a matka začala lépe spolupracovat.

Vlastní názor, zhodnocení případu

Z mého pohledu byla nezletilá Adéla z velké části ovlivňována matkou v jednání proti otci. Matka se při každém jednání snažila svalit vinu na něho, často zmiňovala že Adéla má PSS kvůli němu a že on za to všechno může. Dle mého názoru se nepřenesla přes to, že je otec opustil a našel si jinou ženu. To vše mělo dopad na nezletilou Adélu, která byla mezi mlýnskými koly. Do školy chodit nechtěla a matka si na tom postavila svoji obhajobu proti otci, což nezletilé Adéle vyhovovalo, jelikož nemusela chodit do školy, a dlouhou dobu nemusela ani plnit úkoly. Nelze popřít to, že Adéla měla psychické potíže, avšak byli hodně podpořené chováním matky. Ve chvíli, kdy byl stanoven dohled nad výchovou nezletilé chování matky se změnilo a také se změnilo chování nezletilé. Myslím si, že nezletilá Adéla, je na matku hodně fixována a dělá to co jí matka řekne.

V tomto případě mělo uložení výchovného opatření pozitivní efekt. Avšak v první řadě na matku nezletilé a tím tedy i na nezletilou. Mezitím však Adéla zameškala téměř rok školy a ročník si musí zopakovat.

1.13 Kazuistika 3

Lukáš, 17 let

Uložené výchovné opatření: Ústavní výchova

Výchovný problém: záškoláctví, užívání alkoholu, THC a pervitinu, agresivní jednání

Lukáš pochází z nesezdaného soužití. Matka je v částečném ID a je v evidenci ÚP. Otec je dlouhodobě nezaměstnaný. Lukáš má starší sestru, se kterou má dobré vztahy. Vztahy v rodině nejsou příliš dobré. Rodiče se neustále hádali. Matka se rozhodla vztah s otcem ukončit, ale vzhledem k finanční situaci a tomu, že neměla kde bydlet, setrvali ve společné domácnosti. Tyto komplikované podmínky měly na Lukáše negativní vliv. Často byl nemocný a sám uváděl, že po některých hádkách rodičů se mu udělalo tak špatně, že z toho zvracel.

Rodina se často stěhovala, aktuálně žije Lukáš s matkou v malém bytě (2+kk) společně s Lukášovou sestrou, jejím manželem a třemi dětmi. Lukáš je velmi vázaný na svou matku, má potřebu ji ochraňovat. Matka je k němu zvýšeně ochranná a starostlivá a ve své výchově velmi nedůsledná. Lukáš ji vůbec nerespektuje, na ZŠ se dopouštěl záškoláctví a toulal se. Rodina je velmi sociálně slabá, řešili ztrátu bydlení, během které byl Lukáš na 3 měsíce umístěn do ZDVOP.

Kvůli rozsáhlému záškoláctví a nerespektování autorit byl umístěn na dobrovolný pobyt do SVP. Do kolektivu zapadl dobře, byl spíše tišší ale uměl si zajistit stabilní pozici ve skupině. Během pobytu Lukáš navštěvoval svou kmenovou školu, kam pravidelně docházel, na vyučování se připravoval a plnit si veškeré své povinnosti. Matka se zařízením spolupracovala a Lukáše navštěvovala. Otec se dostavil 2x a následně na spolupráci zanevřel.

Matka ovšem brzy podlehla nátlaku Lukáše a pobyt předčasně ukončila. Matce bylo doporučeno navštívit poradnu pro rodinu a mezilidské vztahy. Také jí bylo doporučeno, aby důsledně trvala na plnění povinností, jak ve škole tak i při pomoci s běžnými domácími pracemi, aby Lukáše vedla k zodpovědnosti za jeho chování a aby sebou nenechala manipulovat

a nepolevovala ve svých požadavcích. To vše ovšem nemělo kladnou odezvu, matčino chování k Lukášovi zůstalo stejné a pomoc odborníka nevyhledala.

Lukáš v 15 letech utrpěl těžké kraniocerebrální trauma v opilosti ve rvačce, která dle jeho slov vznikla z důvodu rasistických narážek vůči jeho dívce. Toto těžké zranění mu podle něj bylo způsobeno teleskopickým obuškem, v lékařské zprávě je ovšem uvedeno, že zranění bylo způsobeno pádem na obrubník.

Lukáš od 7 let kouří cigarety, před nástupem do DÚM v průměru 30 cigaret denně. Alkohol před úrazem konzumoval zhruba 4x týdně, a to většinou do stavu opilosti, ve které podle svých slov nebyl agresivní. Od 13 let užívá THC asi 4x týdně. Ve 14 letech začal víkendově experimentovat s pervitinem.

V 6. třídě měl velké problémy, měl opakovaně snížené známky z chování, nerespektoval authority, dopouštěl se záškoláctví, rozbíjel věci, napadal žáky.

Z těchto důvodů byl v 16 letech zařazen na dobrovolný pobyt do DDÚ. Následně se výchovné problémy nezl. začali stupňovat – záškoláctví, velmi špatný prospěch, agresivní chování, výbuchy zlosti. Lukáš začal ambulantně spolupracovat za základě žádosti rodičů s SVP, to ale nepřineslo žádné zlepšení. Chování Lukáše se matce natolik vymklo z rukou, že sama podala návrh na nařízení ústavní výchovy. Otec nevěřil, že by mu pobyt mohl nějak pomoci. Návrhu matky bylo vyhověno, Lukášovi byla nařízena ústavní výchova a byl umístěn do DÚM. Oba rodiče se účastnili pravidelných konzultací s psychologem. Lukáš se na režim v DÚM poměrně dobře adaptoval, dobře se začlenil do skupiny vrstevníků, kde se projevoval spíše klidným a nenápadným způsobem. Občas se přidal ke zlobení s ostatními, ale vždy si dal říct a dobře reagoval na domluvu vychovatele. Při pobytu v DÚM navštěvoval svou kmenovou školu, docházku zvládal bez problémů a dosahoval dobrého prospěchu. Následně byl soudně přemístěn do VÚ, kde si od počátku vedl velmi dobře. Je schopný respektovat daná pravidla, nemá problém se podřídit autoritě, je schopný zodpovědně vykonat přidělenou práci, jinak je spíše pasivnější, do ničeho se nehrne. Nemá příliš vysoké sebevědomí, moc si nevěří, zvláště v nových činnostech, avšak patří mezi zodpovědnější členy skupiny.

Matka Lukášovi každý den nosí do školy svačinu a odpoledne jej navštěvuje ve VÚ, často mu přinese i večeri. Je mezi nimi velké propojení a oboustranná láska.

Rozumové schopnosti Lukáše se nachází v pásmu podprůměru. Velmi slabé jsou i jeho obecné znalosti, což je zřejmě způsobeno vlivem jeho záškoláctví. Paměť, analytické myšlení vizuální percepce, chápání sociálních situací i slovní zásoba se nachází v mírném podprůměru. Lukášovi dělá problém zdárně jednoduchý úkol, například podle receptu uvařit puding, pochopit kolik je $\frac{1}{2}$ l mléka pro něj byl oříšek.

Lukáš je spíše klidný, rozvážený a vytrvalý. Je poměrně tichý, pomalý, opatrný a zdrženlivý, Jeho svědomitost a smysl pro odpovědnost je výrazně zvýšená, dbá na mravní zásady a pravidla, dokáže být velmi vytrvalý a odhodlaný. Hodně si cení společenského uznání. Je schopný vytyčit si cíl a tento cíl vytrvale následovat.

Ve VÚ je již téměř rok, jeho chování se razantně zlepšilo. Plní své povinnosti, s vrstevníky vychází dobře, autority respektuje. Na víkendy jezdí k matce, a vždy se vrací včas.

Od nového školního roku navštěvuje Střední odborné učiliště, kde se mu daří poměrně dobře. Škola, především praxe, ho baví, patří mezi snaživé a šikovnější studenty.

Vlastní názor, zhodnocení případu

Dle mého názoru v případě Lukáše výchovné opatření mělo pozitivní efekt. Lukášovo chování se zlepšilo, plní své povinnosti, chodí do školy, respektuje režim. Dokonce jej vyžaduje. To je dle mého názoru kámen úrazu v rodině. Lukáš potřebuje jasně stanovená pravidla, které mu matka nedokázala nastavit, jelikož je k němu přehnaně tolerantní a ochranná, stále jej omlouvá a v podstatě mu vše projde. Myslím si, že kdyby matka byla více autoritativní, Lukášovo chování by se zlepšilo i v rodině.

Podstatným „problémem“ je z mého pohledu v případě Lukáše sociální zázemí, kdy 7 členů (včetně Lukáše, který jezdí jen na víkendy), bydlí v bytě o velikosti 2+kk. Proto si myslím že mladiství v pubertě, raději bude trávit čas s partou, než aby se „mačkal“ v tak malém

bytě. Parta ho potom svádí k různým nekalostem. Nyní Lukáš funguje bez větších problémů. Otázkou je, co nastane až v 18 letech opustí VÚ a vrátí se zpět k rodině.

1.14 Kazuistika 4

David, 16 let

Uložené výchovné opatření: soudní dohled, ústavní výchova

Výchovný problém: záškoláctví, rvačky, výtržnosti, užívání THC a alkoholu, vulgarismy, nerespektování autorit

David pochází z velké romské rodiny. Má sedm sourozenců, 3 bratry a 4 sestry. Tři již zletilý sourozenci žijí samostatně a mají vlastní rodiny. Všichni se ale společně velmi často navštěvují. Vztahy v rodině jsou velmi dobré a pevné. Rodina bydlí na ubytovně v bytě 3+1, kde David sdílí pokoj se svými bratry.

Otec je dlouhodobě v evidenci ÚP, v minulosti pracoval v ZOO jako pracovník úklidu, matka je z důvodu nespécifické duševní nemoci zbavena svéprávnosti a je v plném invalidním důchodu. Opatrovníkem Davida a ostatních nezletilých sourozenců je otec.

David od 9 let kouří cca 5 cigaret denně, THC užívá od 11 let asi 3x týdně. Alkohol užívá pouze víkendově s kamarády. Jiné OPL neužívá.

Na Základní škole, byl již v první třídě velmi pozadu, navštěvoval PPP.

David se několikrát dostal do konfliktu s jinými chlapci, často kvůli své národnosti, a popral se s nimi, tyto věci několikrát řešila policie, stejně tak jako jeho výtržnictví. Často v pozdních večerních hodinách narušoval s kamarády noční klid. Rodiče nedbali na to, aby David chodil domů včas, jediným pravidlem bylo, aby o sobě dal rodičům vědět.

Finanční situace rodiny není nijak zvláště dobrá, ale je uspokojivá a stačí k zajištění základních potřeb všech členů domácnosti. Rodina žije především ze sociálních dávek, matka pobírá invalidní důchod, také pobírají příspěvek na bydlení, příspěvky na děti a další.

David opakoval 6. třídu z důvodu velkého množství neomluvených absencí, za které byl hodnocen třetím stupněm z chování. Problémem bylo i jeho vulgární chování, rvačky a výtržnosti. Záškoláctví bylo částečně rodiči omlouváno, sami školu nepovažují za důležitou, uznávají jiné hodnoty. V prvním pololetí 7. třídy měl 190 omluvených a 8 neomluvených hodin. Příprava Davida na vyučování byla nulová. Otec na výzvy školy nereagoval, se školou komunikoval velmi málo. Když už se otec do školy dostavil, omlouval Davidovu nepřítomnost tím, že zdravotní stav jeho matky není dobrý a musel doma pomáhat a také tím, že jej škola nebaví.

Do kolektivu spolužáků se na ZŠ adaptoval postupně, jeho chování a pracovní aktivita byly od počátku výkyvné. Školní aktivity nemá příliš v lásce, a pokud to je možné, snaží se jim vyhýbat. Když pracuje v klidném prostředí a je pozitivně motivován a průběžně kontrolován, dokáže na zadaném úkolu pracovat i s určitým zaujetím a snahou. Chut' spolupracovat se odvíjí od aktuální nálady. Velmi rychle dokáže podlehnout neklidu ve třídě nebo ho sám vyvolává. Školní docházku plnil velmi špatně. ZŠ ukončil v 8 třídě (opakoval ročník), kdy měl třetí stupeň z chování za neplnění školních povinností, neomluvené hodiny (284), vulgarismy vůči učitelům, fyzické napadání spolužáků, nenošení pomůcek, porušování školního řádu). Také byl nedostatečně hodnocen ze dvou předmětů. Na stanovené opravné zkoušky se nedostavil.

Nad výchovou nezletilého byl stanoven soudní dohled, ani přes to rodiče nedokázali zajistit řádnou péči – David stále nechodil do školy, neplnil školní povinnosti, byl vulgární a agresivní. Následně byla uspořádána případová konference, na základě které byl Davidovi vypracován individuální plán, který stanovil, že otec ve spolupráci s Pedagogicko-psychologickou poradnou zajistí psychiatrické vyšetření, a následně domluví ambulantní docházení Davida na konzultace. Nic z toho otec nesplnil a s pracovníky OSPOD přestal úplně komunikovat.

Vzhledem ke stupňujícím se problémům s nezletilým byl podán návrh na předběžné opatření, kterým by se upravily poměry nezl. Proti usnesení se otec dvakrát odvolal. David byl i přes druhé odvolání otce umístěn do Diagnostického ústavu pro mládež, jelikož usnesení bylo vykonatelné dnem jeho vyhotovení. Umístění proběhlo za přítomnosti kurátorky pro mládež a soudního vykonavatele.

Po pobytu v DÚM byl přemístěn do VÚ. Ve VÚ vychází s vrstevníky velmi dobře. David se na pobyt ve VÚ adaptoval, smířil se s ním a je tam spokojený, ale raději by byl doma se svou rodinou. Jezdí domů pravidelně na víkendové propustky a zpět do VÚ se vrací vždy včas.

David se umí chovat slušně ale i nevhodně. Má tendence ze svých problémů obviňovat své okolí, jen těžko přijímá kritiku na jeho osobu. Obecně je David milý, veselý, společenský, kamarádský, pokud ho někdo, ať už kamarád, nebo učitel, o něco požádá většinou vyjde vstřícně. Má tendence se prosazovat jako vůdce skupiny, usiluje o dominantní postavení. Respektuje systém odměn a trestů. Pochopil, že za špatné chování následuje sankce a za dobré naopak odměna. Také proto se David většinou chová slušně. Snaží se plnit všechny své povinnosti, i když se mu do nich někdy příliš nechce. David často utíká před náročnějšími činnostmi.

Aktuálně navštěvuje Odborné učiliště, obor kuchařské práce. Prospívá s velmi dobrými známkami, docházku plní stoprocentně. Jeho chuť zapojovat se do školních aktivit závisí na jeho aktuální náladě. Stále se nechá lehce stáhnout neklidem ve třídě nebo ho sám vyvolává. Praxe ho příliš nebaví, ale dochází na ni pravidelně. Nebaví ho dělat pomocné práce jako škrábání brambor a zeleniny, raději by se učil vařit. Chápe, že je to součástí praxe, ale chtěl by dělat také něco jiného. V budoucnu by chtěl být kuchařem. Chtěl by dobrou práci, aby mohl finančně zabezpečit svoji rodinu a aby mohl kupovat dárky své dívce. Ve volném čase rád hraje fotbal, florbal nebo zajde do posilovny. V neposlední řadě se věnuje své dívce, s níž si na VÚ také dopisuje.

Vlastní názor, zhodnocení případu

Dle mého názoru David patří mezi ty děti, které potřebují jasně stanovená pravidla a je u nich potřeba dbát na jejich dodržování. David v rodině nemá stanovená téměř žádná pravidla, na dodržování školní docházky nikdo nedbal, naopak rodiče absence z velké části omlouvali. Přestali je omlouvat až v době, kdy byl stanoven dohled nad výchovou nezletilého Davida. Kvůli tomu vznikali v rodině neshody, jelikož pro ně je rodina nejdůležitější a umístění dítěte do VÚ je pro ně velmi těžká situace, se kterou se rodina špatně smířovala.

Po nástupu do VÚ David začal školní docházku bez problémů plnit, jelikož věděl, že když ji bude plnit bude moci jet na víkend domů, bude moci mít delší vycházky, zkrátka bude to v jeho prospěch. A naopak v případě že do školy chodit nebude, bude užívat OPL, tak nebude moci jet

každý týden domů, bude mít zkrácené vycházky a to nechtěl. Má motivaci chovat se podle pravidel.

Nařízení ústavní výchovy má u Davida jednoznačně pozitivní dopad. Jeho chování se obecně zlepšilo, nedochází již ke rvačkám ani výtržnostem, alkohol ani THC již neužívá. Školní docházku plní i když už není povinná, což je velké plus. David se snaží, a jeho velkou motivací je jeho rodina, kterou by chtěl finančně zabezpečit.

1.15 Kazuistika 5

Martin, 17 let

Uložené výchovné opatření: ústavní výchova

Výchovný problém: lhaní, krádeže, fyzické napadání, nerespektování autorit, agresivita vůči okolí, vyhrožování

Martin se narodil do úplné rodiny. Rodiče se v jeho 3 letech rozvedli a Martin byl svěřen do péče matky. Z finančních důvodů matky, která neměla kde bydlet, se v 6 letech přestěhoval k otci a bydlel u něj 3 roky, do doby než se matka ze špatné finanční situace dostala. Během této doby byl Martin s matkou v pravidelném kontaktu. Později bylo zjištěno, že otec Martina často fyzicky trestal.

Aktuálně matka bydlí se svým partnerem, Martinem a jeho mladším bratrem v bytě 3+1. Matka je v současné době na mateřské dovolené a otec je zaměstnán u Policie ČR.

Martin již od narození byl velmi hyperaktivní a problémový, problémy vyvrcholili v jeho 9 letech. Byl agresivní vůči matce i ostatním lidem, lhal, matce a jejímu příteli vyhrožoval zabitím, když se mu něco nelíbilo, byl schopen do matky kopat, v případě, že nebylo vyhověno jeho požadavkům, byl velmi vulgární. Dopouštěl se krádeží peněz matce i jejímu příteli, jednalo se o relativně vysoké částky 2000 Kč a více. Martin si za ně následně koupil hračky. Byl přistižen při krádeži v obchodě a věci bral i svým spolužákům. Ve škole se hodně zhoršil, z vyznamenání měl najednou čtyřky. Škola ho nebavila, odmítal do ní chodit. Se spolužáky příliš nevycházel, byl na ně zlý a agresivní.

Proto byl na žádost matky hospitalizován na Oddělení dětské psychiatrie Thomayerovi fakultní nemocnice na dobu 5. týdnů. Od té doby užívá léky na ADHD.

V 10 letech byl na dvouměsíčním dobrovolném pobytu v SVP Slaný. Jeho pozice ve skupině byla nižší, jelikož byl nejmladším členem skupiny. K chlapcům se choval bez respektu, často provokoval, dopouštěl se i fyzických střetů. Navázal zde kamarádský vztah se starší dívkou,

kteřou respektoval, poslouchal ji a velmi stál o její pozornost. Vychovatele neposlouchal, odmítal plnit jejich pokyny, ale nakonec je většinou splnil. Snažil se vyhýbat zadaným úkolům, spolupráce z jeho strany vázla. Po čase byl motivován hodnotícím systémem. Osvědčil se důsledný přístup k plnění povinností a pozitivní motivace formou pochval. Martin se na sebe snažil strhávat pozornost extrémními provokacemi. Na konci pobytu bylo doporučeno, pokračovat v ambulantních návštěvách SVP. Po ukončení pobytu problémy neustaly, pokračovali a sílili, proto byl na základě předběžného opatření umístěn v Dětském diagnostickém ústavu, po měsíci nařizena ústavní výchova a Martin byl přemístěn do DDŠ, kde ukončil povinnou školní docházku. Z důvodu přípravy na zaměstnání byl v 15 letech přemístěn do Výchovného ústavu, kde je do současné doby.

Má problémy s respektováním autorit, na pokyny často reaguje neadekvátně, zbytečně je drzý a vulgární, nevhodně diskutuje. Navzdory negativnímu chování se dokáže k některým dospělým chovat slušně (pokud je to v jeho prospěch). Ve vztazích k dětem je spíše konfliktní, rád se předvádí, provokuje, je zdrojem konfliktů a fyzických potyček. Není příliš schopen si vytvořit trvalejší a kvalitnější vztah. Nemá problém vzít dětem věci, které mu nepatří. Zátěžové situace zvládá velmi obtížně, často nepřiměřeně reaguje na kritiku, pokud mu vychovatel nevyhoví, pak mu začne tykat, zvyšuje hlas, hrubě a vulgárně se vyjadřuje, je slovně agresivní. Opakovaně napadl chlapce ve skupině, hází věcmi, poškozujee zařízení. Často jedná pod vlivem emocí, kdy ohrožuje sebe i okolí. Sebevědomí má spíše nadhodnocené, snaží se zaujímat pozici, že je nad věcí, často uvádí, že je mu všechno jedno. Nemá nad sebou reálný náhled a za své problémy viní okolí.

Mezi Martinovi zájmy patří sportovní aktivity, především basketbal a badminton, ty mu pomáhají zbavit se nadměrné energie. Rád si zajde i do posilovny.

Vztah Martina s otcem je dobrý, otec se vzhledem k zaneprázdněnosti v zaměstnání a vzhledem k nové rodině zajímá o Martina velmi sporadicky. Matka se o syna zajímá pravidelně, je v kontaktu s VÚ, do nedávné doby Martin jezdil k matce na propustky. Bohužel má velmi problematický vztah se současným manželem matky, proto se jeho návštěvy doma omezily, avšak stále jsou spolu v pravidelném kontaktu. Martin jezdí na propustky ke své babičce (matka matky), kde se s matkou stýká.

Honza dokáže být milý a spolupracovat, pokud je vše tak jak on potřebuje a všichni mu vycházejí vstříc. Jakmile je mu ale něco zakázáno, začne se rozčilovat nadávat, mlátit a kopat do věcí. Je rád středem pozornosti, proto takové věci dělá, ví že potom se mu bude někdo věnovat a promlouvat mu do duše.

Pracovní návyky nemá příliš fixované, právě požadavky týkající se provedení práce bývají častým zdrojem konfliktů s vychovateli. Honza pracuje podle své momentální nálady, často také s vidinou nějaké východy. Vhodnou motivací a vhodným přístupem vychovatele je schopen pracovat samostatně, bez kontroly však práci odbyde.

Aktuálně navštěvuje 2. ročník na Odborném učilišti obor Kuchařské práce. Prospívá s průměrným prospěchem. Nezletilý projevuje téměř nulový zájem o jakékoliv vzdělávání. Mohl by však i při minimálním úsilí dosáhnout lepších výsledků. Ve škole neomluvené absence nemá a ani žádné větší problémy v chování.

Vlastní názor, zhodnocení případu

Martin je podle mého názoru poznamenán prožitky z dětství – rozvod rodičů, odstěhování otce, stěhování k otci, stěhování zpět k matce a hlavně fyzické trestání otcem v době, kdy u něj bydlel. Martin je nedůvěřivý, jelikož v dětství moc jistot neměl. Stále v jeho životě nastávali nějaké negativní změny a on se s nimi musel vypořádat. Uložení výchovného opatření nemělo příliš pozitivní efekt. Martin je stále převážně nespolutracující, konfliktní, agresivní a manipulativní. S autoritami vychází pouze když se mu to hodí, v opačném případě je sprostý a nerespektuje je. Martin nedokáže navázat žádný hlubší vztah, což je v jeho věku problém.

Myslím si, že Martinovo chování je hodně ovlivněno tím, že nedostával a stále nedostává tolik pozornosti, kolik by potřeboval. Proto je agresivní, aby upoutal pozornost a někdo se mu plně věnoval. Vzhledem k rodinným problémům se mu ani jeden rodič plně nevěnuje. Podle mého názoru Martin trpí citovou deprivací z dětství a nyní se projevuje tímto jeho chováním. Myslím si, že po opuštění výchovného ústavu se jeho chování opět zhorší, jelikož nevěřím tomu, že se mu v rodině dostane takové pozornosti jakou on vyžaduje. Dle mého názoru má dobře našlápnuto na kriminální budoucnost.

1.16 Komparace

Výše uvedené kazuistiky mají mnoho společného a také mnoho rozdílného. Každý případ je jiný a je potřeba na něj pohlížet individuálně, existuje mnoho faktorů, které danou situaci ovlivňují, nejvíce všechny výše uvedené případy ovlivňuje bezesporu rodina. Rodina je důležitým faktorem v životě jedince a to jak rodina funguje hodně ovlivňuje chování dětí a všech jejích členů. Když se podíváme na příklad Karolínky tak ta pořádnou rodinu nikdy neměla. Od malička žije po dětských domovech a podobných zařízeních, matka se o ni příliš nezajímá a lásku od ní Kája nikdy nepoznala. V případě Adély, Lukáše a Davida se rodina staví k věci opačně a to přehnanou péčí a neustálým omlouváním. Dítě má potom pocit, že nemusí nic dělat, když to rodina neustále omlouvá. U Martina je to podobné jako u Káji, s tím rozdílem, že rodinu má, akorát mu neposkytuje tolik pozornosti, kolik on vyžaduje a proto si ji získává svým patologickým chováním.

Častým problémem je nastavení nebo spíš nenastavení pravidel v domácnosti. Adéla, Lukáš, David ani Martin, neměly doma stanovený téměř žádný režim a pokud byl stanovený, tak rodiče nedbali na jeho plnění. U Lukáše a Davida a částečně i u Martina se zavedený řád ve VÚ osvědčil. Lukáš a David ve VÚ fungují skvěle, stanovený režim jim vyhovuje a s jeho plněním nemají problém, je potřeba na ně ale dohlížet a plnění povinností kontrolovat. U Martina je situace trochu komplikovanější, je hodně manipulativní, a když potřebuje spolupracuje na jedničku. Jeho chování je hodně ovlivněno jeho temperamentním charakterem. Pokud má vyžadovanou pozornost a věci jdou podle jeho plánu, dalo by se říct že výchovné opatření na něj má pozitivní efekt. Pak ale nastane situace, která se mu nelíbí a „starý“ Martin je zpět a s ním jeho hrubé chování. Co se Karolínky týče tak o stanoveném režimu v rodině nemůže být řeč. U pěstounů a v dětském domově dříve pravidla respektovala, ale často upoutávala pozornost nějakými výtržnostmi, aby se dostala k matce. Kája je dítě, které touží po rodině a s velkou pravděpodobností si tuto touhu splní v brzké době tím, že si pořídí miminko vlastní.

Účinnost výchovných opatření bych u zmíněných případů zhodnotila průměrně. U Káji a u Martina pozitivní efekt nemělo u Adély u Lukáše a u Davida ano. Kája ztratila veškerou motivaci k tomu chovat se podle pravidel a plnit to co jí někdo říká, jelikož ji mnohokrát v minulosti matka slíbila, „Když budeš mít dobré známky vezmu si tě domů, když se budeš

hezky chovat vezmu si tě domů.“, ale i přes to že Kája to vždy splnila, matka si ji domu nikdy nevzala. Často na ni i zanevřela a několik měsíců s ní nekomunikovala. Děda se k ní v dětství také obrátil zády. Pan Daniel nakonec také začal hodně couvat a už Káju tolik nenavštěvoval a teta také zůstala pouze u slibů. Vlastně se Káje ani moc nedivím a doufám že si sama v budoucnu najde dobrého partnera a s ním bude mít krásnou a vytouženou rodinu jakou si vždy přála.

U Adély nastal obrat k dobrému ve chvíli, kdy byl stanoven dohled nad výchovou a matka dostala strach, že by Adéle mohla být nařízena ústavní výchova. Jakmile začala spolupracovat matka, začala spolupracovat i nezletilá. Z toho usuzuji na pevný emocionální vztah Adély k matce, která toho využívá a s dcerou manipuluje. Každopádně stanovení dohledu mělo pozitivní dopad na nezletilou.

Lukáš je mladiství s nízkým rozumovým intelektem a stanovená pravidla jsou pro něj příjemná, jelikož ví, co se po něm chce a co může očekávat. Ve VÚ sám přiznal že mu stanovený režim vyhovuje. Uložení výchovného opatření mělo velký úspěch.

David žije pro svou rodinu, a ví, že se zpět domů dostane nejlépe tím, že bude plnit to co má. Režim ve VÚ respektuje, plní veškeré zadané úkoly, je aktivní a stanovený režim mu nevádí. Stejně jako u Lukáše mělo uložení výchovného opatření pozitivní dopad.

U Martina už to tak růžové není. Dle mého názoru trpí emocionální deprivací, kterou se snaží vymáhat svým hrubým chováním. To má ale bohužel pro něj opačný efekt, Kvůli svého chování ses nyní méně stýká se svou matkou, jelikož se nesnese s jejím partnerem a tudíž nechodí k ní domů. Dle mého názoru v sobě má Martin stále nezpracované prožitky a bez toho, aby si je v sobě vyřešil, se bude stále chovat tak jak se chová. Uložení opatření na něj bohužel pozitivní dopad nemělo.

Diskuse výsledků

Výsledky praktické části mé diplomové práce uvádějí, že důležitý faktor ve vzniku poruch chování hraje rodina dítěte. S tímto názorem se ztotožňuje autorka Petra (2013), ve své diplomové práci na totožné téma. Tato autorka v praktické části své diplomové práce zjistila, že důležitým faktorem je chybějící role otce v rodině. To se v mé diplomové práci potvrdilo z velké části také. Jelikož otec 2 z pěti nepoznali svého otce vůbec, z toho jednu adoptivní otec v pozdějším věku opustil. U dalších 2 byli vztahy s otcem komplikované a pouze u jednoho dítěte byli vztahy s oběma rodiči v pořádku. To znamená ze 4 z 5 dětí neměli pozitivní otcovský vzor.

V mé práci bylo zjištěno, že velký vliv při vzniku poruch chování má nedostatečně stanovená pravidla nebo jejich nedostatečná kontrola. Myslím si, že tento poznatek je přínosný pro práci s dětmi a mladistvými s poruchami chování, jelikož je možné se na to zaměřit a apelovat na rodiče, aby dětem stanovovali jasná pravidla a hlavně aby dbali na jejich dodržování. Tento poznatek vnímám jako velký přínos mé diplomové práce.

Účinnost uložených opatření byla vyhodnocena průměrně. Účinné byli ve 3 z 5 případů. Ve srovnání s výzkumem výše zmíněné autorky Petry byly výsledky obdobné.

Ačkoliv si myslím, že moje diplomová práce má pozitivní přínos, při celkovém zhodnocení si uvědomuji nízký počet výzkumného vzorku. V případě většího výzkumného vzorku by mohla být lépe vyhodnocena účinnost jednotlivých výchovných opatření, tak jak to má ve své práci uvedena výše zmíněná autorka s výzkumným vzorkem deseti dětí a mladistvých.

Závěr

Diplomová práce byla psána na téma Výchovná opatření ukládaná dětem a mladistvým s poruchami chování. Téma bylo zvoleno s ohledem na problematiku, která je mi jako kurátorce pro děti a mládež blízká. Hlavním cílem bylo zjistit, jestli ukládaná výchovná opatření dětem a mladistvým, mají pozitivní dopad na jejich chování. Také jsem se zaobírala příčinami vzniku poruch chování.

Diplomová práce je členěna na teoretickou a praktickou část. V teoretické části, kterou jsem dále rozčlenila do devíti podkapitol, jsem se věnovala vymezení základních pojmů, vývoji dětí a mladistvých, požadavkům společnosti na ně a také jejich potřebám. Velkou pozornost jsem věnovala samotným poruchám chování u dětí a mladistvých a také příčinám jejich vzniku. Jednou z kapitol jsou diagnostická kritéria, podle kterých se poruchy chování u dětí a mladistvých stanovují. V dalších kapitolách jsem se věnovala práci s dětmi a mladistvými s poruchami chování a samostatnou kapitolu si vysloužila prevence. Poslední kapitola teoretické části patří samotným výchovným opatřením, která jsou dětem a mladistvým ukládána.

V praktické část je popsáno pět kazuistik dětí a mladistvých, kterým bylo uloženo jedno nebo více výchovných opatření, obsahuje také můj vlastní názor a zhodnocení jednotlivých případů. Následně je vypracováno celkové porovnání těchto kazuistik v samostatné kapitole pod názvem komparace.

Z praktické části vyplývá, že efektivita ukládání výchovných opatření u dětí a mladistvých závisí na více faktorech. Nelze jednoznačně říci, zda uložená výchovná opatření mají nebo nemají pozitivní dopad. Asi největším faktorem, na kterém to závisí je rodina, u někoho v pozitivním, u někoho naopak v negativním slova smyslu. U dvou případů bylo zjištěno, že nebyla dítěti poskytována dostatečná péče, láska a pocit bezpečí, v jednom případě rodina nefungovala vůbec a v druhém případě rodiče nevěnovali dítěti dostatek času a nestanovili pravidla buď žádná a nebo nedbali na jejich dodržování. Ve třech případech se naopak jednalo o přehnané ochranářství a omlouvání dítěte, kdy rodiče nedokázali dítěti stanovit pravidla a dbát na jejich dodržování, děti s rodiči manipulovali a dělali si co se jim zachce. V jednom případě dokonce manipulátorem byla matka. Ve všech případech ale nějakým způsobem rodila selhala. Dalším faktorem, ovlivňujícím efektivitu uloženého opatření byla osobnost a charakter dítěte.

Použitá literatura

- ANTIER, Edwige, *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
- BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal (ed.). *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN 978-80-87258-47-7.
- BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole. Pedagogika (ISV)*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- CARR-GREGG, Michael, SHALE, Erin. *Puberťáci a adolescenti. Průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-662-9.
- ENTOTH, Ronald a KOLDINSKÝ, Milan. *Průvodce sektami a novými náboženstvími. 2. vyd. Za novými světy*. Praha: Návrat domů, 2001. ISBN 80-85495-29-5.
- HUTYROVÁ, Miluše. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1523-3.
- JŮN, Hynek. *Moc, pomoc a bezmoc v sociálních službách a ve zdravotnictví. Strategie práce s klienty, krizové scénáře*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-590-5.
- KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie: 2., aktualizované vydání*. Grada, 2006. ISBN 978-80-247-9085-5.
- MAHDALÍČKOVÁ, Jana. *Víme o drogách všechno?* Praha: Wolters Kluwer. 2014. ISBN 978-7478-589-4.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN: 978-80-247-2310-5.
- MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr. *Primární prevence rizikového chování ve školství: monografie*. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

NAKONEČNÝ, MILAN. *Obecná psychologie*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-929-7

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ Eliška, MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*, 3. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Portál, 2001

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*, 3. doplněné a upravené vydání. Praha: Portál, 2009.

SOBOTKOVÁ, Veronika, Nielson. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN: 978-80-247-4042-3.

Internetové zdroje:

Národní pedagogický institut České republiky. Diagnostické ústavy. Dostupné z: <https://poradenstvi.npi.cz/diagnosticke-ustavy>

Národní ústav pro vzdělávání. Střediska výchovné péče. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece.html>

Substituční léčba. Rozdělení drog. Dostupné z: <http://www.substucni-lecba.cz/rozdeleni-drog>

Trestní zákoník. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

Úmluva o právech dítěte. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva. Potřeby, požadavky, práva a povinnosti dětí [online]. Dostupné z: http://usm.lf1.cuni.cz/download/4p_deti.pdf

Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#cast1>